Steagul bisericesc

Ana Dumitran
Ioana Rustoiu

catalog
afcn

Când vă vor smulge praporii din casă
Iubirea mirelui pentru mireasă
În copârşeu în carul tras de boi
Iubirea pleacă-n paradis cu voi

Ioan Alexandru, *Prapori*

[...] prapor, numele steagului de procesiune ori de paradă,
este, în româneşte, totodată numele vălului care înfăşoară viscerele,
spre a conţine suplu intimitatea biologică a fiinţei.
[...] El cheamă spre nădejde şi fericire.

Dan Hăulică despre *Praporii* lui Horia Bernea

Volum tipărit cu sprijinul financiar al Administraţiei Fondului Cultural Naţional.

Autoare: ANA DUMITRAN
IOANA RUSTOIU

Colaboratori: preot lector univ. JAN NICOLAE
ELENA-DANIELA CUCUI
POMPILIA MUNTEAN
ILEANA PARTENIE
VIORICA PÎRV
VIORICA SUCIU
OCTAVIA TAT
LIVIA-DANIELA ZUDOR
MARIUS ANGHEL
GLIGOR BOGDAN
CĂTĂLIN BORANGIC
IOSIF BUD
GHEORGHE FLEŞER
VASILE MUNTEAN
ALEXANDRU ŞTIRBAN

Foto: LACRIMA RĂDULESCU
GABRIEL T. RUSTOIU

Tehnoredactare: ANA DUMITRAN

ISBN 978-973-117-078-7

exemplar gratuit

MINISTERUL CULTURII ŞI CULTELOR CONSILIUL JUDEŢEAN ALBA

DIRECŢIA JUDEŢEANĂ PENTRU CULTURĂ,
CULTE ŞI PATRIMONIU CULTURAL NAŢIONAL ALBA

MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII

în colaborare cu:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română de Alba Iulia
Arhivele Naţionale. Direcţia Judeţeană Alba
Mănăstirea "Brâncoveanu", Sâmbăta de Sus; Mănăstirea Negraia-Pătrânjeni
Parohia Ortodoxă Alba Iulia-Centru; Parohia Ortodoxă Cib
Parohia Ortodoxă Dumbrava-Marga; Parohia Ortodoxă Hăpria; Parohia Ortodoxă Laz
Parohia Ortodoxă Purcăreţi; Parohia Ortodoxă Zlatna I; Parohia Ortodoxă Zlatna II

Steagul bisericesc – obiect de cult şi exponat muzeal

Catalogul expoziţiei temporare deschise la Muzeul Naţional al Unirii
în perioada 18 octombrie – 28 noiembrie 2007

cu un cuvânt înainte de preot lector univ. dr. DUMITRU VANCA

Editura "ALTIP", Alba Iulia, 2007

SUMAR

Dumitru Vanca
... acest sfânt prapor ... / **5**

Ana Dumitran, Ioana Rustoiu
... l-au dăruit sfintei biserici ... / **11**

Ileana Partenie, Viorica Pîrv
... să fie pomană în veci ... / **26**

Ioana Rustoiu, Ana Dumitran
... şi l-au plătit în anul Domnului ... / **31**

Ioana Rustoiu
Catalog / **48**

... acest sfânt prapor ...

Cei mai mulţi dintre noi ne-am obişnuit să vedem praporii ca accesoriu liturgic în bisericile pe care le frecventăm, la slujbele de înmormântare şi, arareori, la alte slujbe ale Bisericii, cum este Agheasma Mare la Bobotează ori procesiunea la Binecuvântarea holdelor, de Rusalii. Este firesc aşadar să ne punem întrebarea ce sunt praporii şi, mai ales, cum au ajuns să devină element obligatoriu în procesiunile Bisericii?

1. Probleme etimologice şi semantice

Dicţionarul Limbii Române, pentru care cuvântul "prapur" a fost introdus în Evul Mediu pentru a desemna steagul militar şi bisericesc, consideră că filiera prin care cuvântul a ajuns în limba română trebuie să fie slavonă[1]. Totuşi, datorită originilor greco-bizantine ale creştinismului, noi credem că rădăcinile cuvântului *prapor* trebuie căutate în limba greacă. Cuvântul pare să aibă la rădăcină verbul προπορεύομαι, un verb medio-pasiv compus din πρό (= prepoziţie cu sens de loc: *înainte*) şi verbul πορεύω (= *a călători* pe pământ sau pe apă). Ajuns în limba română, probabil prin filieră slavonă, *praporul* (sau prapurul) se descoperă ca ceva ce merge înainte, în faţa cuiva care este în călătorie[2]. Sensul acesta ne indică însă mai mult poziţia, iar nu semnificaţia şi forma praporului.

Datorită asemănărilor cu vechile steaguri militare, se consideră că scopul iniţial al praporului era unul militar[3].

2. Istoric şi evoluţie

Se pare că scopul iniţial al steagurilor (iar praporul este o formă de steag) era acela de *semn informativ*. Un steag "trimite" un mesaj, dă o informaţie despre cel ce îl poartă. Se ştie că steagul alb înseamnă "pace", "armistiţiu", pe când cel negru este semn de doliu, moarte, ameninţare. Steagul este şi simbol care identifică o grupare de oameni.

Sf. Scriptură ne descoperă steagul ca semn de recunoaştere în marile deplasări umane cum sunt cele descrise în cartea *Numeri*. Steagurile şi semnele de pe ele erau folosite pentru a se putea păstra o anumită ordine în tabără. Steagul era semnul apartenenţei la un grup, o familie, un trib: "*Fiii lui Israel să poposească fiecare lângă steagul său, în preajma semnelor familiei sale, şi să-şi aşeze taberele înaintea cortului mărturiei şi împrejurul lui.*" (Num. 2, 2; 1, 51; 10, 14-25). Din acest motiv Isaia îl vede pe Mesia purtând un steag ca semn de biruinţă şi de recunoaştere pentru supuşii săi: "*El va ridica steag pentru neamuri şi va aduna pe cei risipiţi ai lui Israel şi va strânge la un loc pe cei împrăştiaţi ai lui Iuda din cele patru colţuri ale pământului.*" (Is. 11, 12; conf. Is. 5, 26; 62, 10)[4].

Pe de altă parte, atât Isaia cât şi Ieremia atribuie steagului un *uz militar*: *"Ridicaţi steagul împotriva zidurilor Babilonului ..."* (Ier. 51, 12; Is. 31, 9); semnificaţia sa de semn de recunoaştere este primordială şi aici, steagul fiind folosit ca semn de individualizare pentru diferitele corpuri de armată. Totuşi, despre forma şi materialul folosit pentru aceste steaguri nu ni se dă nici un indiciu.

Istoria consemnează cele mai vechi steaguri cu 5000 de ani înainte de Hristos, în Egiptul predinastic. Pentru a fi ghidaţi în luptă şi mai ales pentru a primi binecuvântarea şi protecţia zeilor lor, egiptenii foloseau însemne ale animalelor sau zeilor adoraţi. Însemne militare foloseau şi asiro-babilonienii, perşii şi grecii[5].

---

[1] *Dicţionar Enciclopedic Ilustrat*, Chişinău, 1999.

[2] Pentru detalii se poate consulta M. A. Mailly (ed.), *Dictionaire grec-francais*, Paris, 1929.

[3] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte; Prof. Ecaterina Branişte, *Dicţionar enciclopedic de cunoştinţe religioase,* Caransebeş, 2001, p. 380.

[4] Acesta trebuie să fie şi motivul pentru care în unele icoane ce reprezintă Învierea Domnului, Hristos este zugrăvit în giulgiu şi purtând un steag pe care este cusută o cruce, semnul biruinţei finale şi inaugurarea noului eon.

[5] Edmond Saglio (edit.), *Dictionnaire des antiquités greques et romaines d'après les textes et les monuments* , vol. IV-2, Paris, 1877-1919, *sub voce* "signa militaria", p. 1307-1308.

Cei despre care ştim că au avut un adevărat cult pentru steagurile de luptă (*vexilum*, *signum*, *aquila* etc.) au fost romanii. Cel mai apropiat ca formă cu praporii noştri era *vexillum*, stindard specific corpului imperial de cavaleri. *Vexillum* era alcătuit dintr-o bucată de pânză sau metal, de formă pătrată, atârnată de o bară orizontală, atârnată la rândul ei de o lance (formând astfel o cruce). *Vexillum* era decorat cu numele sau efigia împăratului, precum şi cu însemnul zoomorf al legiunii (ori numele sau numărul acesteia). În partea inferioară, pe lungimea lăncii, erau un număr variabil de mici cununi din lauri sau mici discuri (în funcţie de numărul victoriilor repurtate); în vârful lăncii era amplasată *aquila romana*, dispusă într-o cunună de lauri. Pasărea lui Jupiter Optimus Maximus, acvila, era şi simbolul legalităţii politice a trimisului său pe pământ – împăratul. Puterea politică izvora din cea divină iar acvila amintea soldaţilor că luptele erau purtate din ordinul împăratului, dar din dorinţa şi voinţa lui Jupiter. Tacitus, Dionisie din Halicarnas, Josephus Flavius afirmă că, pentru soldaţii romani, însemnele militare erau adevăraţi zei. După consacrarea şi ridicarea templului lui Mars Ultor, în timpul lui Augustus, steagurile învingătorilor au fost aduse şi păstrate în acest templu. Mai târziu templele vor fi dotate cu capele special destinate păstrării drapelelor de luptă. Astfel de capele erau primele construcţii şi în taberele din timpul campaniilor militare[6].

[6] *Ibidem*, p. 1324; http://www.legionxxiv.org (pos. 23 aug. 2007).

Acest steag de luptă a suferit modificări esenţiale odată cu urcarea pe tron a lui Constantin cel Mare şi mai cu seamă după celebra viziune avută de el înaintea luptei cu Maxenţiu de la Pons Milvius. După descrierea lui Eusebiu de Cezareea, înaintea acelei bătălii Constantin împreună cu soldaţii săi au văzut pe cer o cruce luminoasă în jurul căreia era scris: *en touto nika*, adică "întru aceasta vei învinge". În noaptea succesivă, arătându-i-se în vis, Hristos îi porunceşte să pună semnul sfintei cruci pe scuturi şi pe steaguri[7]. Acest semn – *labarum*, noul drapel militar – va fi de acum semnul distinctiv al unui imperiu angajat într-un proces de încreştinare rapidă. Noul *vexillum* imperial va purta ca semn distinctiv monograma lui Hristos, care înlocuia *aquila romana* – semnul sacru al armatei[8].

Această întâmplare, dar şi alte gesturi publice făcute de Constantin[9], transformă crucea în simbol imperial menit să-i confere împăratului legitimitatea divină. "Constantin

[7] Eusebiu, *Vita Constantini*, I, 27-40, (colecţia PSB vol. 14, p. 75-81).

[8] Eusebiu descrie pe larg cum arăta acest nou drapel de luptă al lui Constantin: "de vârful unei lănci înalte şi poleite cu aur era prinsă pieziş o stinghie în forma semnului crucii. Sus de tot, deasupra întregului însemn, era o cunună împletită din aur şi bătută cu nestemate, de care se afla prins simbolul numelui Mântuitorului; două litere închipuind – prin cele două litere de la începutul lui – însuşi numele lui Hristos (P-ul fiind prins în mijlocul crucii X-ului), iniţiale pe care împăratul s-a obişnuit să le poarte înscrise pe coif chiar şi mai târziu. De bucata aceea transversală de stinghie prinsă de lance atârna o bucată de pânză foarte fină, de culoare purpurie, întreţesută bogat cu (fir de) aur şi acoperită cu nestemate de toate culorile, prinse des, care în lumina zilei scânteiau – o lucrătură de o frumuseţe nespusă la privit. Bucata aceea de pânză prinsă de stinghie avea lăţimea egală cu lungimea ei; în partea întinsă a lăncii – care era foarte înaltă – îndată sub biruitorul semn al crucii (chiar în partea de sus a pânzei descrise de noi), avea imaginea din aur a de-Dumnezeu-iubitului nostru împărat, reprezentat până la piept, precum şi pe cea a fiilor săi." (*Vit. C.*, I, 31: 1-2).

[9] Eusebiu pomeneşte şi de ridicarea, în Roma, a unei statui a împăratului, purtând în mână o cruce mare, care, prin inscripţia ce o însoţea, mărturisea ajutorul divin (*Vit. C.*, I, 40.1-2).

înţelesese că avea nevoie de un ajutor mai puternic decât cel pe care i-l aducea o armată": de acum înainte, prin semnul crucii, împăratul pământesc se punea sub oblăduirea Celui ceresc[10].

În dorinţa de a-şi creşte autoritatea politică şi spirituală, urmaşii lui Constantin, mai cu seamă după secolul V, asociază imaginilor personale semnul crucii sau *labarum*-ul şi mai târziu chiar imaginea (icoana) lui Hristos[11]. De la Constantin înainte, crucea şi *labarum*-ul devin însemnele sub care se adună armata Imperiului şi tot de acum ambele simboluri apar pe majoritatea emisiilor monetare, întărind legătura dintre împărat şi Hristos[12].

A avut însă *labarum*-ul o funcţiune liturgică? Singura piesă pe care am identificat-o până acum ca fiind susceptibilă de o astfel de funcţiune este imaginea unui înger pe un mozaic din biserica San Vitale din Ravena; acesta poartă în mână un *vexillum* pe care este scris *sfânt, sfânt, sfânt*. Cu toate acestea, nici un alt document nu ne ajută să presupunem o funcţie liturgică a acestor drapele.

Legătura conceptuală dintre prapor şi *labarum*-ul constantinian este evidentă[13], dar forma sa a suferit modificări de-a lungul vremii. Cel mai posibil transformarea a început în ambianţa "încleştării mondiale" dintre bizantini şi perşi, la sfârşitul secolului VI. De atunci datează şi primele informaţii privind folosirea imaginilor sacre în scopuri militare. Conflictul cu perşii nu era doar unul politico-militar, ci mai degrabă unul religios. Războiul celor două "superputeri" nu opunea doar două popoare, ci îl opune pe Hristos lui Ahura Mazda. De aceea orice mijloc prin care se putea întări coeziunea corpurilor de armată ale bizantinilor era binevenită. În această conjunctură împăraţii bizantini au apelat la obiectele sacre – crucea şi icoana lui Hristos – pe care le-au folosit ca un adevărat *labarum*. Printre aceste obiecte-simbol militar, un loc aparte l-au avut *aheiropoiitele*, între care mahrama regelui Abgar al Edesei[14] (în cele două variante ale sale: *mandylion*-ul şi *keramion*-ul) fusese încărcată cu toată gloria victoriilor bizantine.

Prima intervenţie militară miraculoasă a *mandylion*-ului este fixată de istoricii bizantini în anul 544, când cetatea Edesei a fost scăpată de atacul perşilor de chipul lui Hristos nefăcut de mână omenească, purtat înaintea trupelor de generalul Filipikos[15].

[10] Eusebiu, *Vit. C.*, I, 27, 1. Mulţumesc părintelui Nicolae Dănilă pentru sugestiile bibliografice oferite.

[11] André Grabar, *Iconoclasmul bizantin. Dosarul arheologic*, Bucureşti, 1991, p. 52-54

[12] Se pare că primele monede care folosesc semnul crucii sunt cele emise în vremea lui Tiberiu Constantin II (578-582). Vezi la A. Grabar, *op. cit.*, p. 54.

[13] În spaţiul grec praporul este denumit cu termenul originar – labaro.

[14] Despre Abgar V, rege al Edesei, ştim de la Eusebiu din Cezarea (*Istoria ecleziastică, I, XIII*) că a purtat o corespondenţă cu Hristos, pe care l-a invitat în regatul său, cerându-l să-l vindece. Neputându-şi abandona misiunea, Hristos îi răspunde printr-o scrisoare şi-i trimite şi chipul său imprimat miraculos pe un ştergar pe care se ştersese. Eusebiu ne spune că, după ce regele Abgar a primit pânza, s-a însănătoşit şi a aşezat-o ca pe o emblemă la porţile cetăţii Edesa. Un urmaş al lui Abgar a vrut să distrugă această icoană, dar episcopul Edesei a ascuns-o in zidurile bisericii. Evagrie (secolul VI), in lucrarea *Istoria bisericească*, ne dă alte informaţii despre această icoană. Astfel, el spune că în anul 544, când Edesa a fost asediată de împăratul perşilor, icoana s-a arătat în vis episcopului Edesei. Acesta a luat-o din zidul bisericii şi a observat că imaginea de pe pânză se imprimase pe cărămida peste care fusese aşezată. Icoana i-a alungat pe perşi; astfel au apărut două icoane nefăcute de mână omenească: cea de pe pânză (mandylion) şi cea de pe cărămidă (keramion). În secolul VIII icoana era cunoscută şi cinstită în tot Răsăritul, iar sinodul VII Ecumenic o invocă. În secolul X icoana a fost adusă din Edesa la Constantinopol şi a fost aşezată în Biserica Maicii Domnului, fiind considerată protectoare a Imperiului bizantin. Icoana întipărită pe cărămidă a fost şi ea adusă la Constantinopol din Siria, unde se afla în secolul X. După distrugerea Constantinopolului de către cruciaţi, urma ambelor modele s-a pierdut definitiv, dar icoanele au rămas in tradiţia ortodoxă.

[15] "Duşmanul apropiindu-se şi fiind mult praf, Filipikos a înălţat imaginea (ε≠κασμα) Dumnezeului-Om, despre care de demult se spune că a fost făcută de către ştiinţa divină, nefiind întocmită de către mâinile ţesătorului sau pictată de către penelul pictorului. De aceea este numită la romani "nefăcută de mână omenească" (□χειροπο°φτοπ) şi este socotită vrednică

Teofilact Simokatta ne informează că această icoană a însoţit armata bizantină şi în campania victorioasă din 586 a lui Mauriciu (582-602) împotriva perşilor şi a asistat la lupta de pe râul Arzamon[16]. Aducerea icoanei pe câmpul de luptă era, în timpul lui Heraclius, o practică obişnuită; în 622 însuşi împăratul o arăta trupelor pregătite de atac: "Ridicată deasupra trupelor, în momentul plecării, icoana era un cuvânt de ordine, o "parolă" trimisă de Dumnezeu, arbitrul întrecerii, care urma să-i opună pe creştini şi pe mazdeeni. […] Prezentată ca o garanţie, un simbol şi un instrument al izbânzii suveranului creştin, aheiropoiita are aceleaşi efecte magice asupra necredincioşilor precum capul Gorgonei care-i preface în stană de piatră pe cei ce o privesc"[17].

În aceeaşi perioadă, funcţia apotropaică a icoanelor este confirmată şi la Constantinopol. În anul 626, lipsită de apărare şi de împăratul plecat în campania militară din Răsărit, capitala Imperiului părea l-a îndemâna atacatorilor. În litanii şi rugăciuni, patriarhul înalţă atunci icoana Maicii Domnului deasupra porţilor şi a zidurilor cetăţii, invocând ajutorul divin; înspăimântaţi, atacatorii s-au retras miraculos, abandonându-şi poziţiile[18]. Maica Domnului era apărătoarea Cetăţii. Introducerea chipului Maicii Domnului în circuitul simbolurilor militare era probabil o continuare a practicii iniţiate de Heraclius; acesta pusese chipul Fecioarei pe flamurile ce fluturau deasupra catargelor corăbiilor ce l-au purtat de la Cartagina la Constantinopol pentru a pune mâna pe tron[19]. De acum înainte icoana Maicii Domnului-Apărătoarea, cum este numită în Imnul Acatist – va însoţi mereu armatele bizantine pe câmpurile de luptă[20]. Ulterior, rolul militar al aheiropoiitelor şi al icoanelor Fecioarei a crescut continuu, ele fiind aproape nelipsite de la marile bătălii. Cu toate acestea, încă nu se poate vorbi de chipuri ale lui Hristos sau ale Fecioarei pe steaguri, aşa cum vedem pe praporii de azi. Documentele disputei iconoclaste, fie invocate de iconoduli, fie de iconoclaşti, nu amintesc de practica decorării drapelelor cu chipurile sfinţilor, pe care cu siguranţă vreuna dintre părţi ar fi invocat-o dacă ea ar fi existat.

Este posibil ca nici în secolul XII steagurile militare să nu fi fost împodobite cu icoane şi imagini creştine, icoana şi drapelul de luptă fiind două lucruri diferite. În iconografia vremii, procesiunile militare au steaguri, dar nu cu imagini sacre. Cronica lui Ioan Skylitzes[21] ne înfăţişează câteva cortegii militare bizantine, însă nicăieri nu putem observa drapele de luptă cu imagini sacre. Această tăcere a documentelor ne permite să avansăm ipoteza că transferul imaginilor sacre pe steagurile militare s-a petrecut după această dată şi probabil nu în lumea bizantină.

Primele menţiuni despre drapele cu imagini religioase din care s-ar putea revendica praporii noştri apar în Europa occidentală, mai precis în Franţa, Italia şi Germania, încă din secolul X. Primele menţiuni despre drapelul liturgic se află în Troparul din Prüm, din secolele X-XI, într-un act bisericesc din 1089 şi într-un testament din 1079. După secolul XII el apare mereu în textele liturgice occidentale[22].

Acest tip de drapel de luptă, numit *gonfalon*, *gonfanon* sau *gonfalone*, va fi folosit în tot Evul Mediu de diferite case nobiliare,

---

de a face parte dintre obiectele cele mai sfinte. Căci romanii cinstesc (θρφσκεὐουσι) această imagine ca pe o taină. Generalul, dezvelind imaginea învelită în odăjdii de mare preţ, străbătu în goană cu ea rândurile, dând astfel oştirii un curaj de neînvins." (Traducere preluată de la Andrei Cornea, *Mentalităţi culturale şi forme artistice în epoca romano-bizantină (300-800)*, Bucureşti, 1984, p. 253, n. 41.)

[16] Teofilact Simokatta, *Historia 2,3*, citat de A. Grabar, p. 62.

[17] Gheorghios Pisides, *De expeditio persica*, I, 139 şi urm., în PG, 92, 1207-1208, citat de A. Grabar, *op. cit.,* p. 63.

[18] Acestui moment i se datorează şi apariţia unui nou gen imnografic în literatura liturgică: Acatistul.

[19] Teofan, citat de A. Grabar, *op. cit.*, p. 71.

[20] Despre intervenţii miraculoase ale icoanei Fecioarei în timpul campaniilor militare ne informează Mihail Pselos, care afirmă că practica aceasta era un lucru obişnuit în acea vreme: "Pe această icoană împăraţii romani o poartă în mod obişnuit în războaie ca pe un general şi apărător al întregii armate." (Mihail Pselos, *Cronografia*, III, 1, 10, trad. rom. R. Alexandrescu, Bucureşti, 1998, p. 36).

[21] Exemplarul deţinut de Biblioteca Naţională din Madrid este o copie siciliană din secolul XII care, pe lângă textul ce acoperă o perioadă de două sute de ani de istorie bizantină (811-1057), este împodobită cu 574 miniaturi.

[22] Michael Buchberger, *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. 3, Frieburg im Breisgau, 1931-1938, p. 939.

asociaţii sau grupuri de meseriaşi, ca însemn distinctiv. Folosit ca semn de recunoaştere pe câmpurile de luptă şi ca emblemă la turniruri, acest tip de steag militar cunoaşte o mare dezvoltare mai ales în Italia, odată cu dezvoltarea sistemului medieval al comunelor şi al republicilor, *gonfalonierul* deţinând o poziţie publică de prim rang. Acest tip de drapel de formă dreptunghiulară ce atârna de o bară transversală şi avea la extremităţi mai multe segmente franjate, cu decoraţiuni, seamănă izbitor de mult cu actualul prapor. Deşi păstraţi de cele mai multe ori în lăcaşurile de cult, aceşti prapori nu fac încă parte dintre obiectele obişnuite ale bisericilor nici măcar în Occident.

Cei mai vechi prapori pe care îi cunoaştem sunt păstraţi la Halberstadt (Germania). Ei au fost confecţionaţi în secolul XIV, folosind-se ca imagini nişte acoperăminte liturgice bizantine din secolul XII, aduse din Constantinopol în timpul celei de-a patra Cruciade[23].

În acest schimb cultural dintre Occident şi Orient survenit la începutul mileniului al II-lea ca urmare a cruciadelor este posibil ca modelul steagului liturgic să fi pătruns şi în Bizanţ, unde procesiunile liturgice ofereau în secolele X-XI cel mai impresionant spectacol. Cu toate acestea, Simeon al Tesalonicului (+ 1429), deşi atent cu toate detaliile liturgice, nu îi menţionează ca făcând parte dintre obiectele de procesiune din vremea sa[24].

Unul dintre praporii de la Halberstadt; *apud* Reinhard Schmitt, Stefan Tebruck, *Jenseits von Jerusalem*, Halle, 2005, p. 142.

[23] Reinhard Schmitt, Stefan Tebruck, *Jenseits von Jerusalem*, Halle, 2005, p. 142-143.

[24] Descriind litaniile (procesiunile liturgice), el afirmă: "Iar şi sfintele icoane, cinstitele cruci şi moaşte ale sfinţilor scoţându-le din biserici le purtăm pentru ca să se sfinţească împreună cu oamenii şi cele ce sunt de trebuinţă lor …". Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Tratat supra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe, după principii impuse de Domnul nostru Iisus Hristos şi urmaşii Săi*, vol. II, cap. 353, trad. T. Teodorescu, Suceava, 2003, p. 105.

În Ţările Române praporii, ca obiecte liturgice de procesiune, sunt menţionaţi pe la mijlocul secolului XVII, dar par a fi o practică mai des folosită în Muntenia decât în Moldova[25]. La românii din Transilvania praporul a pătruns fie din Ţările Române, fie din Occidentul catolic, unde secolul XVI consemnează o adevărată explozie în ceea ce priveşte procesiunile liturgice[26].

Până în a doua jumătate a secolului XX, deşi sunt folosiţi constant în procesiuni bisericeşti, praporii nu sunt menţionaţi în cărţile româneşti de cult.

Icoana unui prapor dăruit de Ştefan cel Mare mănăstirii Zografu; broderie cu fir de argint şi aur pe catifea; Muzeul Naţional de Istorie a României; *apud* http://www.cimec.ro/scripts/PCN/Clasate/detaliu.asp?k=ECA6955F8DE6453A8C6C228204E07C5F

[25] Vezi, spre exemplu, *Călători străini despre Ţările* Române, vol. VI, Bucureşti, 1976, descrierea de călătorie a lui Paul de Alep, *passim*.

[26] Jean Delumeau, *Liniştiţi şi ocrotiţi. Sentimentul de securitate în Occidentul de altădată*, trad. rom. L. Zoicaş, Bucureşti, 2004 (în special capitolul III – *Fenomenul procesional*).

Icoana unui prapor din Ţara Românească, despre care se presupune că a fost luat de voievodul Şerban Cantacuzino în campania împotriva Vienei (1683); pictură în ulei pe mătase; Muzeul Naţional de Istorie a României; *apud* http://www.cimec.ro/scripts/PCN/Clasate/detaliu.asp?k=419261838A2245799DCE99DACFC8CDBB

3. Concluzii

Deşi documentele folosite sunt sărace în informaţii, iar studiile şi monografiile despre prapori sunt inexistente, considerăm că:

1. Izvorul conceptual al praporului este vechiul *vexillum* roman, modificat de Constantin şi urmaşii săi prin introducerea monogramei lui Hristos ca semn distinctiv. Originea sa este aşadar militară.
2. Relaţia dintre icoană şi protecţia militară apare în Imperiul bizantin în secolele VI-VII, dar este desăvârşită în Occident în secolele XI-XIV, când asociaţiunile religioase, cofreriile şi breslele îşi depun în biserică propriul steag (gonfalone); acesta evoluează spre forma actualului prapor.
3. Biserica Ortodoxă îl foloseşte, fără a-i oficializa poziţia în cărţile de cult, încă din secolele XV-XVI.

pr. Dumitru Vanca

... l-au dăruit sfintei biserici ...

Poate părea surprinzător cum un obiect de cult cu o frecvenţă şi o utilitate ceremonială atât de largi nu s-a bucurat încă de atenţia unor cercetări sistematice, nici sub aspectul său funcţional şi nici sub cel artistic. Practic, în literatura românească de specialitate praporul este prezent aproape numai accidental, referiri explicite făcându-se doar în situaţiile cu totul speciale în care cu analiza lor s-a putut completa biografia vreunui zugrav. Nu avem deci, până la ora actuală, decât menţiuni sporadice despre piese care au constituit cândva obiectul unor generoase danii voievodale[1] sau au stârnit interesul ca opere de artă[2]. Iar aceste investigaţii urmăresc doar cele mai spectaculoase din ipostazele pe care le-a cunoscut, în evoluţia sa, acest obiect de cult, întâlnit astăzi relativ frecvent şi ca obiect muzeal.

Marginalizarea sa aparentă poate fi consecinţa intrării târzii în atenţia cercetătorilor a inventarelor de bunuri bisericeşti, aproape singurele izvoare cu ajutorul cărora i se poate reconstitui istoria. Publicarea câtorva dintre ele s-a dovedit salutară în procesul de comparare a realităţilor din diversele zone transilvănene[3].

Un alt impediment l-a putut constitui raritatea pieselor cu o vechime care să coboare sub mijlocul secolului XVIII, deşi aceasta ar putea fi privită şi ca un indice al frecvenţei praporilor în bisericile româneşti din veacurile anterioare. Altfel spus, e dificil de crezut că doar gradul de uzură, demodarea modalităţii de exprimare artistică, distrugerile provocate de incendiile accidentale care au cuprins adeseori vechile biserici de lemn ori cele ce-i însoţeau invariabil pe diverşii invadatori sunt cauzele dispariţiei praporilor. La mijlocul secolului al XVII-lea nici un prapor nu îi atrăgea atenţia lui Paul din Alep, deşi în călătoria sa prin Moldova a făcut popas la cele mai celebre biserici şi mănăstiri, al căror inventar l-a radiografiat cu maximă minuţiozitate. I-a remarcat, este adevărat, la Târgovişte, în procesiunile de Bobotează şi din Joia Mare, precum şi la festivitatea înscăunării domnului, dar şi aici era vorba doar de bisericile înzestrate prin danii voievodale[4].

Privind lucrurile strict în legătură cu evoluţia istorică a românilor transilvăneni, atât de puţinele icoane, fresce şi chiar biserici care au reuşit să înfrunte vremurile sunt mărturii ale unor realităţi economico-sociale care prea arareori le permiteau să-şi înzestreze lăcaşurile de rugăciune cu obiecte a căror valoare materială sau artistică intrinsecă să le asigure perpetuitatea. Sunt doar câteva numele artiştilor la care puteau apela românii ardeleni mai înainte de mijlocul veacului al XVIII-lea şi, cu siguranţă, şi mai puţini cei abordabili de la nivelul unei comunităţi obişnuite, de iobagi. Oricât de nefiresc ni se pare astăzi peretele nezugrăvit al unei biserici, câte dintre lăcaşurile lor de cult se vor fi putut învrednici de o asemenea podoabă? La sfârşitul secolului al XVII-lea conducerea Bisericii româneşti transilvănene remarca lipsa icoanelor, ce poate fi privită şi ca o consecinţă a misionarismului protestant între români, dar cel mai adesea trebuie să fi fost consecinţa sărăciei credincioşilor. Pentru trăitorii acestui veac prioritară pare să fi fost înzestrarea bisericii cu cărţile de învăţătură. Restul elementelor necesare serviciului divin, fiind mai puţin implicate vizibil în reala reformă spirituală care a animat secolul al XVII-lea, s-a constituit, deci, mai rar – sau mai greu? – în obiect de danie, mai ales acolo unde resursele financiare erau oricum modeste.

Într-o asemenea perspectivă, suntem nevoiţi să ne imaginăm numeroasele dealtfel procesiuni religioase şi mult prea frecventele

---

[1] Spre exemplu, Corneliu M. Andonie, *Steagurile lui Ştefan cel Mare de la Muntele Athos*, în *Revista muzeelor*, 3/2004, p. 42-44.

[2] Spre exemplu, Rodica Vârtaciu, *Centre de pictură românească din Banat. Secolul XIX*, Timişoara, 1997, p. 68-69 şi fig. 97; vezi mai jos, p. 17.

[3] Vezi Ana Grama, *Inventare de bunuri ale bisericilor româneşti ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighişoara, 1854-1855*, în *Sargetia*, XXV, 1996, p. 151-196; Eadem, *Inventare cu bunuri ale comunităţilor româneşti ortodoxe din spaţiul arcului intracarpatic în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Angustia*, IV, 1999, p. 205-250.

[4] Vezi *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 24-25, 71-72, 83, 115-116, 130, 139, 161.

cortegii funerare la care au fost nevoite să participe comunităţile de enoriaşi ca desfăşurându-se arareori în urma praporului astăzi omniprezent, cel puţin atâta vreme cât acesta a fost un produs din categoria somptuoasei broderii şi cât arta zugrăvelii a fost apanajul doar al câtorva iniţiaţi. Confecţionarea sa nu pare să fi fost la îndemână nici măcar pentru cei mai generoşi ctitori din epocă. Cel puţin aşa ne face să bănuim comanda zugrăvirii în Apus a praporului donat la 1698 de Constantin Brâncoveanu mănăstirii de la Hurez[5].

Un alt indiciu al raritătţii praporului în viaţa cotidiană a românilor – cel puţin a celor ardeleni – este poziţia secundară pe care acesta o avea în cortegiul funerar chiar şi la sfârşitul secolului al XIX-lea, în fruntea procesiunii situându-se bradul[6], cu siguranţă nu întâmplător supranumit în unele zone prapor sau steag[7]. Totuşi, perpetuarea cu atâta încăpăţânare a practicilor precreştine, lipsa menţiunilor documentare şi, mai ales, lipsa praporilor înşişi, pot conduce pe o pistă falsă, câtă vreme cei mai vechi dintre ei şi cei mai mulţi dintre cei care au fost confecţionaţi în secolul al XIX-lea – în cazul nostru, pentru parohiile judeţului Alba – au avut ca material-suport o pânză obişnuită de cânepă sau de in, iar realizarea icoanei centrale a fost încredinţată şi unor zugravi mai puţin iscusiţi, pe măsura posibilităţilor financiare ale comanditarilor.

Altfel spus, diversele procesiuni sau "litiile", adică "umblarea în zilele praznicelor cu prapori", raţionalizată prin decret imperial în 1786, când s-a stabilit "ca într-un an să se poată umbla cu litiile de patru ori [...], adecă întâiu la 6 lanuarie [Bobotеaza], a doua la ziua Pascilor, a treilea [...] la evanghelistul Marcu [25 aprilie] şi a patra la hramul bisericei"[8], pare anost să se fi desfăşurat fără prapori, într-o lume atât de populată de blazoanele nobiliare, care, cel mai adesea, erau ilustrate pe steaguri. Însăşi terminologia, identică cu cea din limbajul militar, sugerează dacă nu o utilizare a unor însemne speciale, ale bisericii, atunci măcar ale acelor membri ai comunităţii care, în virtutea rangului nobiliar, aveau dreptul şi la arborarea unui steag propriu, pe care îl puteau păstra chiar în biserică.

Că praporul în sensul său cel mai strict de steag bisericesc nu era indispensabil în desfăşurarea procesiunilor se poate vedea din experienţa parohiei Pâclişa, ai cărei prapori, donaţi în 1847 – probabil primii ! –, au dispărut în cursul evenimentelor din 1848-1849, când însuşi generalul Bem şi-a avut "cvartirul" în casa preotului din Pâclişa. Fiul acestuia relatează astfel faptele: "În anii de revoluţie 1848-1849 partea cea mai mare a poporului, dimpreună cu preotul, s-au refugiat la pădure, dinaintea ungurilor revoluţionari cari au inundat satul. Tatăl meu, înainte de a fugi la pădure, a săpat o groapă mare în curtea dinăintea şurei, în carea a ascuns 2 buţi mari, umplute cu haine, bucate şi alte scule de casă; aci a ascuns şi matriculele parochiale, dară prin trădarea unui parochian, anume Văsîiu Nicolae, ungurii au descoperit groapa şi tot ce a găsît acolo au nimicit"[9]. Presupunem că printre lucrurile ascunse în acea groapă s-au numărat şi praporii, deoarece ei nu mai sunt inventariaţi printre bunurile din 1872[10].

Nu toate odoarele bisericii au avut însă acea soartă, căci – povesteşte mai departe cronicarul evenimentelor – "Înainte de a fugi tatăl meu din sat a sosit în sat un protopop de la Turda cu alţi 4 preoţi străini, cari şi ei au fugit dinaintea ungurilor, şi împreună au îngropat un mort ce tocmai atunci murise. În mormântul proaspet

---

[5] Ştefan Meteş, *Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea*, Sighişoara, 1920, p. 189, nota 8.

[6] Vezi Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, ediţie critică, Bucureşti, 1995, p. 177.

[7] *Ibidem*, p. 64, 72, 316.

[8] Din circulara episcopului ortodox Ghedeon Nichitici din 29 iulie 1786 adresată protopopilor (Ilarion Puşcariu, *Documente pentru limbă şi istorie*, tom II, Sibiu, 1897, p. 321-322). Măsura restrictivă a făcut parte din ansamblul decretelor imperiale ce au însoţit Edictul de toleranţă religioasă promulgat de Iosif al II-lea la 8 noiembrie 1781 şi care au vizat transferarea centrului de greutate al vieţii religioase dinspre practicile rituale precum procesiunile şi manifestările legate de cultul sfinţilor spre participarea regulată la serviciul divin oficiat de preotul paroh şi îndeplinirea îndatoririlor creştineşti, indiferent de etnia sau confesiunea credincioşilor (vezi Daniel Dumitran, *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782-1830)*, Bucureşti, 2005, p. 46-87).

[9] Nicolae Cado, *Condica parohiei ortodoxe Pâclişa*, manuscris păstrat în arhiva parohiei, p. 12.

[10] Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia (în continuare MNUAI), colecţia de documente, nr. inv. 4284/15.

al acestui mort a ascuns crisnicul Ispas Inurean vestmintele preoţesci, cărţile şi matricula botezaţilor şi a morţilor de pe anii 1793-1812, care din întâmplare se aflau în biserică. Matriculele de la an 1812 încoace cari au fost ascunse în groapa săpată acasă s-au nimicit de unguri, iar matricula botezaţilor şi a morţilor pe anii 1793-1812, care au fost ascunse dimpreună cu vestmintele preoţesci în mormântul de la biserică, au scăpat, fiindcă acelea nu le-au găsît ungurii"[11].

Din păcate, nici una din aceste descrieri nu lămureşte ce s-a întâmplat exact cu praporii. Sigur însă ei nu mai existau la 1903 când, cu prilejul resfinţirii bisericii, acelaşi cronicar, acum preotul comunităţii, menţionează că în fruntea alaiului pornit de la casa parohială spre biserică "mergeau 3 feciori frumos îmbrăcaţi *cu cele 3 prapurî*"[12], prin cuvântul *cele* subliniindu-se că era vorba de toţi praporii parohiei, iar despre aceştia ştim că fuseseră donaţi doi în 1882 şi unul în 1901[13]. Astfel, în intervalul cuprins între 1849 şi 1882 biserica din Pâclişa nu a avut prapori, lipsă ce nu pare să fi fost resimţită acut de comunitate din moment ce cronica parohiei nu menţionează nimic în acest sens. Situaţia nu a fost una singulară, mai ales în cazul parohiilor sărace, precum cea de la Găureni care, la 19 iulie 1898, solicita forurilor îndreptăţite afilierea la parohia Meteş, "considerând că beserica nostră e cu totul ruinată şi de vreo 12 ani umblăm tot la Meteşiu în biserică, ba chiar şi la înmormântări de acolo împrumutăm prapori"[14].

Prefacerile şi indiscutabilul progres resimţit de societatea transilvăneană începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, în ciuda conflictelor confesionale care tocmai atunci vor atinge apogeul, populează universul românesc cu o serie întreagă de artişti formaţi, cei mai mulţi, în ambientul şantierului de restaurare de la Curtea de Argeş. Numărul lor, oricum mai mare decât în secolul precedent, şi stilul mai puţin elaborat să fi făcut oare arta lor mai accesibilă, atât de accesibilă încât credincioşii să-şi fi putut permite ca, după cheltuiala presupusă de ridicarea unui nou lăcaş de cult, inevitabilă în aproape fiecare localitate după mişcarea sofronianã şi separarea clară a comunităţilor ortodoxe de cele greco-catolice, şi după înzestrarea acestora cu odoarele, cărţile şi icoanele necesare, eventual şi cu frescă, să mai poată suporta şi costurile confecţionării unor prapori? Întrebarea nu este deloc retorică, deoarece preţul unui prapor era de câteva ori mai mare decât al unei icoane[15]. Chiar dacă n-au fost rare cazurile când achiziţionarea a fost asumată de o singură familie de credincioşi, rămâne emblematică asocierea, la 1909 !, a 80 de enoriaşi din Pâclişa pentru plata a 56 de coroane, cât a solicitat zugravul Ilie Poienaru din Laz pentru doi prapori[16]. De asemenea, merită amintită intenţia comitetului parohial de a răspunde pozitiv la solicitarea făcută în 17 mai 1928 de preotul din Alba Iulia – Lipoveni de "a se cumpăra grabnic doi prapori"[17] care, în 1933 abia !, aflăm că "ar costa aproximativ lei 12.000", hotărându-se deschiderea unei colecte[18]. Zăbava lor nu era, deci, neîntemeiată, chiar dacă parohia era una dintre cele mai prospere !

Costurile, vedem considerabile, vor fi constituit, cel mai probabil, motivul pentru care, în comunităţile etnic mixte, compuse din români şi ţigani, dar care formau o singură parohie, şi praporii aveau identitate etnică, unii fiind "ai românilor", alţii "ai ţiganilor"[19], iar acolo unde lăcaşul de cult era folosit în comun de ortodocşi şi greco-catolici, nu la fel pare să se fi întâmplat şi cu praporii, asupra cărora era explicit pusă eticheta proprietarului[20].

---

[11] N. Cado, *op. cit.*, p. 12.
[12] *Ibidem*, p. 48.
[13] *Ibidem*, p. 32 şi 36.
[14] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4320/54.

[15] Cunoaştem preţurile în cazul centrului de zugravi din Laz, unde o icoană-prăznicar costa două ferdele de grâu, iar un prapor 20 de ferdele (Iuliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura ţărănească pe sticlă*, Bucureşti, 1975, p. 106; ferdela = măsură de capacitate pentru cereale egală cu circa 15 kg).
[16] N. Cado, *op. cit.*, p. 105-106.
[17] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Alba (în continuare ANDJA), fond Parohia Greco-Catolică Alba Iulia – Lipoveni, reg. B4/1923-1933, f. 59v.
[18] *Ibidem*, f. 126r.
[19] Ana Grama, *Inventare de bunuri ... Sighişoara*, p. 168 (Şaeş), 179 (Daia Săsească), 185 (Archita), 187 (Beia).
[20] *Ibidem*, p. 183 (Saschiz: "2 prapore, unu vechiu şi altul mai nou, opşteşti, numai a neuniţilor").

Ceremonie funerară în satul Deal (judeţul Alba), în primul deceniu al secolului XX.

Inscripţie pe suportul de lemn al unuia dintre praporii de la Dumbrava-Marga, consemnând o restaurare (*nr. cat. 18*).

Investiţia presupusă de dotarea lăcaşului religios cu acest obiect ne readuce la discuţia despre frecvenţa sa în inventarul bisericilor româneşti ardelene în secolele anterioare. Nu putem să nu remarcăm lipsa din vechile cărţi liturgice a oricăror menţiuni despre utilizarea sa, chiar şi în cazul procesiunilor de talia celei pentru sfinţirea apei la Bobotează sau a celor funerare, inclusiv când este vorba de înmormântarea unui cleric. Lipsa indicaţiilor tipiconale nu presupune însă automat şi inexistenţa praporilor sau măcar purtarea în procesiune, în locul lor, a unor însemne similare aparţinând lumii laice, pentru ca fastul şi solemnitatea evenimentelor să fie cât mai mult subliniate. Putem observa însă că, pe măsură ce Biserica reuşeşte să elimine sau să substituie elementele religiozităţii populare de sorginte precreştină, prezenţa praporului este tot mai vizibilă, sfârşind prin a deveni indispensabilă. Biserica a rămas însă, în continuare, şi depozitarul însemnelor laice cu utilitate asemănătoare, şi este destul de probabil să le fi folosit şi pe acestea în paralel cu cele proprii, cel puţin la ceremoniile mai însemnate. Un exemplu este biserica cu hramul Buna Vestire din Pianu de Sus (judeţul Alba), unde se păstrează şi astăzi steagul cu care, la 1 decembrie 1918, s-a deplasat la Alba Iulia delegaţia însărcinată să voteze unirea Transil-vaniei cu România.

Cât priveşte, deci, prezenţa praporilor în parohiile transilvănene, am preferat să interpretăm *stricto sensu* informaţiile documentare acumulate până acum, conchizând că acolo unde inventarele de bunuri nu fac nici o referire la ei înseamnă că încă nu existau, mai ales dacă acestea se datează mai aproape de mijlocul secolului al XIX-lea. Desigur, lipsa din inventare se poate explica şi prin scăpări determinate de neglijenţă sau chiar prin omisiuni voite, datorate stării accentuate de degradare a praporilor. Aceste situaţii sunt însă specifice inventarelor mai târzii şi sunt corectibile prin intermediul altor surse.

Pentru perioada cuprinsă între mijlocul veacului al XVIII-lea şi mijlocul celui următor, datorită rarităţii extreme a informaţiilor şi a praporilor înşişi, putem deci presupune că va fi fost o situaţie excepţională prezenţa a mai mult de doi prapori într-o biserică. Un indiciu în acest sens pare să fie şi folosirea termenului "praur" – greşeală de scriere, arhaism, regionalism sau adaptare stângace la limba română? – pentru desemnarea celui mai vechi prapor descoperit în judeţul Alba (*nr. cat. 1*) şi cu siguranţă unul dintre cei mai vechi păstraţi din Transilvania, confecţionat pentru o biserică din zona Zlatnei, poate chiar pentru cea de la Cib, la mijlocul secolului al XVIII-lea sediu de protopopiat. La nivelul actual al documentării mai putem invoca doar trei cazuri de biserici în al căror inventar se aflau prapori încă din a doua jumătate a secolului XVIII: cea de la Sâmbăta de Sus, ctitorită în 1785, an de când datează şi praporul zugrăvit de Daniil Toader (*nr. cat. 2*), biserica din Rodna, pentru care "Ion Ioana au cumpărat un prapor cu 3 galbeni şi un feşnic de aramă, iară cu 3 galbeni" [1], şi mănăstirea Sibielului, căreia, la 1792, îi zugrăvea un prapor Vasile Muntean din Sălişte a Sibiului[2].

Pentru perioada de până la mijlocul secolului al XVIII-lea însăşi prezenţa praporilor în bisericile româneşti trebuie să fi fost cu totul excepţională. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea numărul praporilor sporeşte considerabil, nu numai ca o consecinţă a acumulării lor prin donaţii succesive în cadrul aceleiaşi comunităţi, ci şi în urma sporirii în importanţă a locului şi a rostului praporilor care, pe alocuri, reuşesc să se insinueze în însăşi intimitatea anumitor superstiţii, contribuind astfel la "creştinarea" lor.

---

[1] Conform unei însemnări redactate de Ieronim Calnochi, protopopul Năsăudului, într-una din zilele lunii iulie a anului 1780, pe filele unui *Apostol* din 1767. *Apud* Nicolae Iorga, *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, vol. II, Bucureşti, 1906, p. 161.

[2] Gheorghe Pavelescu, *Pictura şi grafica populară*, în vol. *Mărginenii Sibiului. Civilizaţie şi cultură populară românească*, Bucureşti, 1985, p. 334; Marius Porumb, *Un veac de pictură românească din Transilvania: secolul XVIII*, Bucureşti, 2003, p. 128.

Interesantă este în acest sens tentativa celor din Sângeorz-Băi (judeţul Bistriţa-Năsăud) de anulare a consecinţelor morţii neaşteptate, petrecute în afara locuinţei proprii, considerată aducătoare de vreme grea, cu vânturi puternice, grindină şi trăznete, prin ridicarea cadavrului de la locul decesului cu prapor şi în sunet de clopote[3]. Observăm apoi în anumite zone, dar tendinţa de generalizare este evidentă, că în fruntea alaiului funerar sunt aşezaţi bărbaţii purtând praporii[4], iar deplasările în teritoriu ale arhiereilor şi ale clericilor delegaţi să săvârşească sfinţiri de biserici sunt însoţite de un fast care presupune invariabil întâmpinarea cu praporii. Astfel, ceremonia resfinţirii bisericii din Pâclişa, la 17 august 1903, a început cu deplasarea întregului popor "la capătul satului să întâmpinăm pe dl protopop ca pe mandatarul archiepiscopesc", pe care l-au însoţit până la casa parohială şi de acolo "am plecat apoi, în sunetul clopotelor şi a toacelor, în procesiune cu litie către biserică, cântând tropariul hramului [...]. În fruntea procesiunei mergeau 3 feciori frumos îmbrăcaţi, cu cele 3 prapuri, după aceştia cântăreţii şi slugitorii bisericii cu sfesnice, a urmat apoi preoţimea slugitoare cu mandatarul archieresc, îmbrăcaţi în ornate bisericesci care de care mai frumoase, după preoţime a urmat mulţimea de popor din loc şi din satele vecine, veniţi în număr foarte mare spre a lua parte la acest act însemnat"[5]. Cu un prilej similar, la 6 septembrie 1927, protopopul Sebeşului recomanda parohiilor prin care urma să treacă mitropolitul în drum spre Şugag ca "să se facă arc de triumf, poporul, tinerimea şcolară să iese îmbrăcaţi sărbătoreşte cu steaguri, cu prapori şi să se posteze la loc potrivit ca să-l întâmpine şi salute şi când să apropie şi când să depărtează de parohie să se tragă clopotele"[6].

[3] Iustin Sohorca, *Datini şi folclor din Sângeorz Băi*, *apud* Florin Valeriu Mureşan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2005, p. 232.
[4] Florina Matei, *Semnificaţii ale ceremonialului funerar la români. Obiceiul de înmormântare în zona Topliţei*, în *Angustia*, IV, 1999, p. 382.
[5] N. Cado, *op. cit.*, p. 48.
[6] Elena Crinela Holom, *Sunet şi sensibilităţi colective. Funcţia socială a clopotelor în comunităţile româneşti din Transilvania (sec. XIX-XX)*, Cluj-Napoca, 2006, p. 23.

Nomisma histamenon, monedă de aur emisă de Nichifor III Botaneiates (1078-1081). Revers: împăratul ţinând în mâna dreaptă *labarum*-ul cu X pe tijă şi în stânga globul cruciger (colecţia Muzeului Naţional al Unirii).

Alte probleme ridicate de studiul praporilor ţin de domeniul artistic şi de cel tehnic propriu-zis, presupus de paşii urmaţi în confecţionarea lor. Pe baza acestora, ne permitem, în continuare, să facem câteva remarci despre o posibilă tipologie a praporilor.

Nu avem suficiente elemente la dispoziţie pentru a putea reconstitui cum s-a ajuns de la forma relativ pătrată a *labarum*-ului antic la cea dreptunghiulară, orientată cu latura lungă în jos şi cu jumătatea inferioară franjurată în mai multe segmente, intrinsec asociabilă astăzi cu noţiunea de prapor.

La începuturi, se pare că decorul se realiza prin brodare, dificultăţile presupuse de această tehnică şi costurile ridicate ale accesoriilor pe care le implica (fire de aur şi argint, perle, pietre preţioase) fiind indicii în sprijinul ipotezei că primii prapori nu au fost împodobiţi pe întreaga suprafaţă, ci tema religioasă se concentra doar pe o parte denumită astăzi icoană de prapor, plasată

central, restul fiind compensat de valoarea materialului textil din care se confecţiona praporul.

Înlocuirea broderiei cu o scenă pictată trebuie să fi determinat o scăderea considerabilă a costurilor de producere. Cele două tehnici au contribuit însă şi simultan la realizarea produsului finit, înnobilând împreună în special praporii confecţionaţi în perioada barocă. În cazul românilor, asocierea aceasta între o textilă preţioasă şi o icoană pictată va constitui un fel de privilegiu al comunităţilor religioase bine înzestrate din punct de vedere economic, în speţă al bisericilor din târguri şi oraşe, spre deosebire de cele rurale unde, pe măsură ce praporul devine un accesoriu de cult obligatoriu, icoana va fi aplicată pe o pânză ieftină, adeseori ţesută în război de femeile din familia donatoare.

Este greu de spus dacă extinderea decorului pictural pe întreaga suprafaţă a fost o modalitate ingenioasă folosită de zugravi pentru a masca pânza brută, lipsită de valoare, sau doar o modă în evoluţia confecţionării praporilor. Sunt de presupus însă costuri mult mai ridicate comparativ cu praporii confecţionaţi dintr-o bucată de mătase sau catifea cu o icoană aplicată în centrul părţii superioare.

Asociind acestor considerente realităţile dezvăluite de cercetările întreprinse în judeţul Alba, obţinem următoarea clasificare:

1. prapori cu decor pictural extins pe întreaga suprafaţă – probabil primii pe care şi i-au putut permite comunităţile româneşti, în lipsa fie măcar şi a unor indicii despre prezenţa unor prapori brodaţi cu o vechime care să coboare sub mijlocul secolului XVIII; semnaţi sau atribuibili unor zugravi renumiţi, care s-au remarcat şi prin pictarea icoanelor sau a bisericilor, praporii din această categorie sunt astăzi foarte rari;

2. prapori obţinuţi prin aplicarea unei icoane pe un material textil de calitate (mătase, "păr de cămilă") – foarte probabil executaţi în ateliere specializate, de artişti profesionişti sau măcar cu pretenţii academice; destul de rari;

3. prapori obţinuţi prin aplicarea unei icoane pe un material textil obişnuit (postav, "păr", lână) – asamblaţi poate în casa donatorului, chiar dacă icoana va fi fost pictată de un zugrav cu renume; cei mai numeroşi, chiar dacă s-au păstrat foarte puţini.

Prapor confecţionat în 1847 în atelierele de la Oraviţa, cu icoana pictată de Mihai Popovici; mătase tip brocart, pictură în ulei; păstrat în secţia de etnografie a Muzeului Banatului, nr. inv. 2690 (*apud* www.muzeulbanatului.ro/laboratorrc, la 8 august 2007).

Prapori din prima jumătate a secolului XIX; tempera pe pânză de cânepă; colecţia muzeală “Pamfilie Albu”, Lupşa (judeţul Alba).

Icoană de prapor; prima jumătate a secolului XIX; tempera pe pânză de in; colecţia muzeală a Parohiei Ortodoxe Cib (judeţul Alba).

Icoană de prapor; a doua jumătate a secolului XIX; tempera pe pânză de in; provenienţa: biserica din Căpâlna-Sebeş; colecţia Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia.

Icoană de prapor; Partenie Poienaru (atribuire), sfârşitul secolului XIX; ulei pe pânză; colecţia Maria Deac Poienaru, Laz (judeţul Alba).

Icoană de prapor; sfârşitul secolului XIX; tempera pe pânză; colecţia muzeală "Pamfilie Albu", Lupşa (judeţul Alba).

Icoană de prapor; sfârşitul secolului XIX; ulei pe pânză; colecţia Remus Baciu, Alba Iulia.

Cât îi priveşte pe autorii praporilor expuşi cu acest prilej, la o primă privire se poate spune că arta zugrăvirii de prapori, chiar dacă nu a fost un domeniu predilect al artiştilor de mare renume, şi aceştia au pictat prapori.

Ioan Pop din Făgăraş (*nr. cat. 7*)

Pentru prima dată atestaţi într-o asemenea ipostază, cu piese semnate şi datate, sunt Ioan Pop din Făgăraş[1] (*nr. cat. 7*) şi Ioan Morar[2] (*nr. cat. 16*), cărora li se adaugă Nicolae Popa din Feisa[3] (*nr. cat. 4*) şi Pavel Zamfir din Laz (*nr. cat. 36*), dar în cazul lor avem de-a face doar cu presupuneri făcute prin comparaţie cu icoanele şi frescele datate şi semnate sau atribuite cu un grad mare de certitudine.

O surpriză deosebită o oferă praporii dataţi şi semnaţi de zugravi până acum nesemnalaţi prin alte lucrări. Este vorba de Daniil Toader, un artist absolut remarcabil, autorul praporului păstrat în biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului de la Sâmbăta de Sus (*nr. cat. 2*), şi de Dămiian Zugravu, poate acelaşi cu Damian din Cugir, talentatul autor al uşilor împărăteşti de la Vingard, dar praporul pe care l-a semnat şi datat 1761 a ajuns până la noi într-o stare de conservare mult prea precară pentru a mai permite o analiză comparativă (*nr. cat. 1*).

[1] Despre el vezi Gelu M. Hărdălău, *Zugravi şi icoane pe sticlă în judeţul Alba*, în *Apulum*, XVII, 1979, p. 626-629.
[2] Gelu M. Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 410; Ioana Rustoiu, *Un zugrav al Lazului, Ioan Morar*, în *Patrimonium Apulense*, IV, 2004, p. 361-391.
[3] Despre el vezi Gelu Mihai Hărdălău, *Şcoli de zugravi pe raza Eparhiei de Alba Iulia*, în *Îndrumător pastoral*, V, 1981, p. 177; Idem, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea ...*, p. 406, 411; Marius Porumb, *Dicţionar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, Bucureşti, 1998, p. 259-260; Idem, *Un veac de pictură românească ...*, p. 128.

Zugravu Dămiian (*nr. cat. 1*).

Într-o a treia categorie intră autorii praporilor care au rămas nesemnaţi, dar pot fi atribuiţi pe baza caracteristicilor stilistice, mai ales atunci când elementul de comparaţie a fost tocmai un prapor semnat, dar care între timp a dispărut. Este cazul lui Dionisiu Iuga din Nicula[4] (*nr. cat. 6, 8, 9, 12, 13*) şi al lui Porfirie Şarlea din Feisa[5] (*nr. cat. 10-11*)[6].

Un caz de excepţie este cel al lui Ilie I Poienaru din Laz, din creaţia căruia au supravieţuit mai mulţi prapori semnaţi, fie pentru că realmente a pictat mai mult, fie datorită întâmplării (*nr. cat. 15, 17, 18, 19, 20, 31, 37, 38, 39*).

În anu 1880 iulie în 23 zile, Ilie z[u]g[rav], Laz (*nr. cat. 14*).

Dintre zugravii Lazului au mai pictat prapori Partenie Poienaru[7] şi Ilie II Poienaru[8] (*nr. cat. 40*).

[4] Aurel Chiriac, *Pictura bisericilor de lemn româneşti din Bihor în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea*, Oradea, 1999, p. 109-110 şi fig. 78.
[5] Gelu M. Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea ...*, p. 412.
[6] MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 10272, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 5 iulie 1980 pentru praporul de la Hăpria, semnat de Dionisiu Iuga, şi MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 5884, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 16 dec. 1978 pentru praporul de la Şilea, semnat de Porfirie Şarlea.
[7] Arhiva Parohiei Ortodoxe Dumbrava-Marga, acte nefilate. Vezi şi p. 21.
[8] După un sejur în America, unde a muncit ca fochist la o turnătorie de fontă, s-a întors în Laz, reîntemeindu-şi familia şi lucrând vara ca ţapinar, iar iarna pictând icoane, cruci de lemn şi, împreună cu fratele său Partenie, prapori. *Apud* Iuliana Dancu, Dumitru Dancu, *op. cit.*, p. 104.

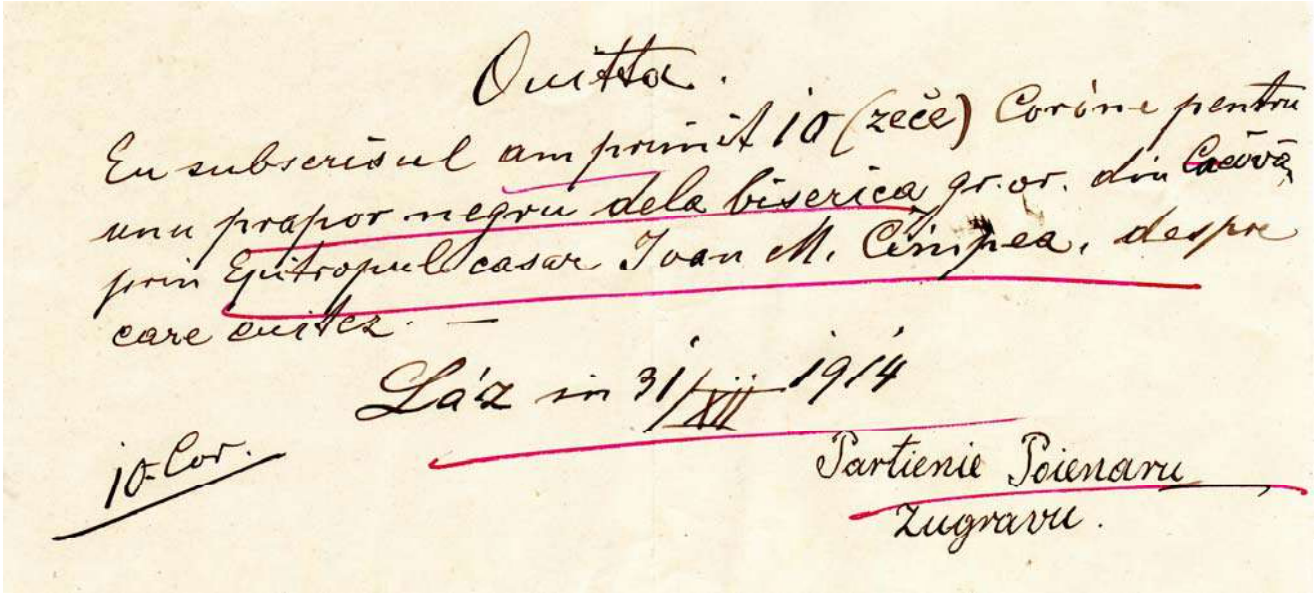

Quittor.

Eu subscrisul am primit 10 (zece) Coróne pentru unu prapor negru dela biserica gr.or. din Caeva prin Epitropul casar Ioan M. Cimpea, despre care quitez. —

Lá'a in 31/XII 1914

10 Cor.

Partenie Poienaru
Zugravu.

* * *

Pleiada de artişti anonimi, unii cu real talent, alţii aproape deloc înzestraţi, oferă deocamdată doar indicii despre gustul şi posibilităţile financiare ale comanditarilor şi despre calitatea produsului artistic accesibil mediului românesc transilvănean al epocii, consumatori şi autori deopotrivă.

Cât priveşte iconografia scenelor, fără a generaliza, se poate spune că nu s-au folosit şabloane speciale pentru prapori, ci că s-au utilizat aceleaşi reprezentări pe care artiştii le-au redat în frescă sau pe icoane[9].

Începând de pe la sfârşitul secolului al XIX-lea mănăstirile de maici şi reuniunile de femei au fost şi ele solicitate pentru confecţionarea de obiecte cu uz bisericesc, care au fost valorificate direct sau prin intermediul magazinelor specializate înfiinţate pe lângă centrele episcopale.

[9] Vezi, spre exemplu, imaginea Sf. Gheorghe reprezentat de Dionisiu Iuga pe icoana de prapor cu *nr. cat. 13*, care se dovedeşte identică cu realizarea în frescă de la Hotar (judeţul Bihor), semnată şi datată 1881 (A. Chiriac, *op. cit.*, fig. 78); la fel scena Bunei Vestiri pictată de Ilie I Poienaru pe uşile împărăteşti ale iconostasului bisericii din Purcăreţi, identică cu reprezentările de pe praporii cu *nr. cat. 17* şi *37*.

O ultimă problemă abordată aici este ipostaza de exponate muzeale pe care au ajuns să o deţină în ultima vreme generaţiile mai vechi de prapori. Din motive care ţin de modul de funcţionare şi ideologia defunctei societăţi comuniste, aceste obiecte, odată ajunse în muzee, au fost integrate colecţiilor de etnografie, fapt care le-a retezat aproape orice şansă de a fi puse în valoare. Nefiind funcţionali în ambientul casei ţărăneşti, nefiind de fapt produsul unui meşteşug ţărănesc, prapoii şi-au găsit foarte greu locul în tematicile expoziţiilor. Poate datorită fragilităţii lor, poate a gradului de uzură, prapoii n-au stârnit nici interesul istoricilor de artă, care i-au marginalizat, semnalându-i doar în completarea biografiilor de zugravi sau în lipsa altor lucrări, cu o amploare sau un grad de perenitate mult mai ridicat.

Costurile extrem de ridicate pentru restaurare şi raritatea personalului acreditat pentru astfel de intervenţii au făcut ca prapoii să ajungă prea arareori în vizită la laboratoarele specializate, datorită gradului avansat de degradare mulţi dintre ei neînvrednicindu-se nici măcar de consemnarea în registrele de evidenţă.

Colecţia acumulată în timp de Muzeul Naţional al Unirii din Alba Iulia nu face excepţie de la această tristă stare de lucruri. Partea sa cea mai însemnată, constituită în special din icoane de prapor, a intrat în patrimoniul muzeului albaiulian prin achiziţionarea valoroasei şi eterogenei colecţii a preotului Sabin Olea din Cib. Ulterior au ajuns în custodia sa alţi prapori, cu o valoare artistică şi documentară deosebită, dar prea puţini pentru a stârni un interes ştiinţific special, singura formă remarcabilă în care au fost valorificaţi fiind, până la urmă, tot expoziţia de etnografie, care îi găzduieşte, alături de icoane şi alte obiecte de uz bisericesc, ca manifestări ale artei practicate de zugravii locuitori în mediul rural sau ca standard artistic şi formă de manifestare a spiritualităţii celor care se întruneau la biserica satului.

Expoziţia pe care o însoţeşte acest catalog este prima tentativă de valorificare sistematică a praporilor. Departe de a fi un merit, această realitate, prin problemele de expunere pe care le-a ridicat şi prin complexitatea fenomenului ştiinţific pe care prapoii l-au relevat, apasă greu asupra rezultatelor. Scopul pe care şi l-a propus a fost acela de a se constitui într-un semnal de alarmă asupra valorii patrimoniale pe care o deţin prapoii, iar implicarea în această expoziţie a instituţiilor de cult este o dovadă a interesului stârnit deja pentru salvarea şi revalorizarea lor. Această colaborare, care ne onorează şi pentru care suntem deosebit de recunoscători, precum şi şansa oferită de Ministerul Culturii şi Cultelor, prin Administraţia Fondului Cultural Naţional, de a publica prompt rezultatele demersului nostru ştiinţific, sunt garanţia că muzeul redevine o instituţie vie, responsabilă, capabilă să valorifice potenţialul cultural pe care îl gestionează.

Ana Dumitran, Ioana Rustoiu

... să fie pomană în veci ...

O asemenea pretenţie de a se constitui de-a pururi ca intermediari între Dumnezeu şi binefăcătorii bisericii, deşi trebuie să fi însoţit toţi praporii care au constituit obiectul unei donaţii, nu putea avea decât o acoperire transcendentală, nu atât din cauza materialului perisabil din care erau aceştia confecţionaţi, cât în special din cauza intemperiilor la care inevitabil urmau să fie supuşi în timpul utilizării lor. Căci procesiunile unde urmau să fie purtaţi, în special cele de Paşti, Bobotează, hramul bisericii şi de la funeralii, nu ţineau cont de condiţiile meteorologice. Expuşi frigului, ploii, ninsorilor, iar segmentele din partea inferioară şi frecărilor, dacă erau fixaţi de stranele credincioşilor, praporii au, probabil, cea mai scurtă durată de utilizare, comparativ cu celelalte obiecte bisericeşti. Învechirea lor pe parcursul câtorva decenii şi obţinerea unora noi au condus inevitabil la înlocuirea celor degradaţi, care au sfârşit astfel prin a fi depozitaţi, de cele mai multe ori, în locuri improprii, unde murdăria şi praful sau adăugat umidităţii şi temperaturii inadecvate, contribuind la accentuarea distrugerii.

Într-o asemenea perspectivă, deteriorările care pot fi întâlnite la prapori sunt de natură biologică, fizică, chimică, fotochimică şi mecanică. Altfel spus, la un singur prapor se întâlnesc toate aceste degradări, în diferite stadii.

degradări mecanice (detaliu)

În general, praporii au fost confecţionaţi din pânză de in, cânepă şi bumbac, ţesută industrial sau în gospodăriile localnicilor. Firele folosite pentru ţesătură sunt de diferite grosimi. La praporii cu o vechime mai mică (sfârşitul secolului XIX) s-au folosit stofe şi pânze ţesute mecanic din fire de bumbac, uneori şi lână sau fire combinate. De asemenea, am întâlnit prapori confecţionaţi din mătase sau materiale pluşate (catifea). O altă categorie de materiale folosite sunt covoarele ţesute în război, în două sau mai multe culori, cu modele similare celor de uz gospodăresc.

depuneri de praf şi murdărie

desprinderea stratului pictural (detaliu)

intervenţie rudimentară de consolidare

Aceste materiale textile au suferit modificări prin îmbătrânire (pierderea elasticităţii şi higroscopicităţii fibrelor), iar degradările mecanice au provocat sfâşieri, rupturi şi plieri. Desprinderea stratului pictural s-a produs mai ales pe zonele de pliere şi gofrare a pieselor. Variaţiile de temperatură şi umiditate au determinat formarea fungilor, atât pe stratul pictat cât şi pe materialele care încadrează icoanele de prapori. Lăsate la lumina puternică, materialele textile, cât şi porţiunile de pânză pictată, s-au decolorat, factorul fotochimic contribuind şi el la degradarea obiectelor. La cele foarte vechi, pe lângă degradările amintite mai sus, accentuate de depunerile de praf şi murdărie, se observă rupturi cu pierderea completă a materialului.

Pigmenţii folosiţi la zugrăvirea imaginilor sunt aceiaşi cu cei utilizaţi la pictarea icoanelor pe sticlă şi pe lemn. Tehnica de executare a picturii respectă următoarele etape: grunduirea pânzei pe ambele feţe; realizarea imaginii, folosindu-se culori naturale şi, etapa finală, aplicarea stratului protector de *vernice*.

Grundul, pictura şi stratul protector au suferit degradări influenţate de aceiaşi factori microclimatici deja invocaţi, în multe cazuri deteriorarea mergând până la desprinderea stratului pictural de pe suport.

Metodele folosite pentru tratarea praporilor s-au bazat pe respectarea principiilor de conservare-restaurare a textilelor, pe de o parte, iar pe de altă parte pe cele de conservare, tratare şi restaurarea picturii pe pânză. Pentru aceasta, în cazul praporilor din materiale textile cu icoană de prapor, s-a procedat la desprinderea zonei pictate de suportul de bază şi tratarea lor separată.

Tratamentul aplicat a decurs astfel: desprăfuirea mecanică a obiectelor şi îndepărtarea depunerilor grosiere, emolierea prin tehnica hidratării treptate a piesei aflate în tratament, urmată de o depliere în etape, fără a forţa materialul. A urmat testarea culorilor cu soluţie de curăţire a imaginii pictate şi curăţirea pe porţiuni mici a piesei. Materialul de bază (pânză, stofă, catifea sau mătase) a fost curăţat chimic, folosindu-se detergenţi Romopal OF 10 în soluţie de 2-6 %, cu clătire îndelungată, ultima baie de clătire fiind o soluţie de apă+acid acetic glacial 2 %, pentru emoliere folosindu-se soluţie de glicerină 2 %. Uscarea s-a făcut pe plan orizontal, în curenţi de aer dirijaţi.

depozitări inadecvate, după scoaterea din uzul liturgic

gofrare (îmbătrânirea materialului)

consolidare

desprăfuire mecanică

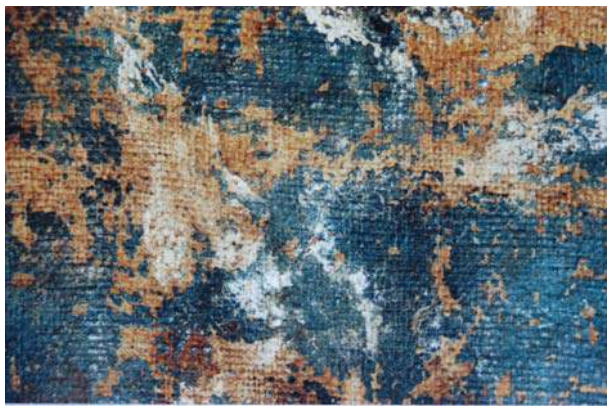

degradări fizice (detaliu)

integrare cromatică (detaliu)

Odată terminat tratamentul de curăţire, următoarea etapă a fost consolidarea zonelor degradate (rupturi, sfâşieri), urmată de reasamblarea piesei, respectându-se dimensiunile şi forma iniţială.

Consolidarea zonelor sfâşiate, a rupturilor şi a zonelor lipsă s-a făcut cu văl japonez lipit cu CMC sau, în cazul praporilor cu suport textil gros, cu pânză lipită cu aceeaşi soluţie.

Aceste consolidări au fost apoi completate cromatic, respectându-se desenul, culoarea şi tehnica de lucru.

La curăţirea praporilor pictaţi pe ambele feţe sau pe toată suprafaţa, tehnica de îndepărtare a depunerilor este identică cu cea folosită pentru piesele cu pictură în tempera sau în ulei.

Toate aceste tratamente şi operaţii de consolidare sunt reversibile. Starea de sănătate a pieselor s-a îmbunătăţit vizibil, urmând ca procesul de recuperare să fie continuat.

Ileana Partenie, Viorica Pîrv

... şi l-au plătit în anul Domnului ...

Pentru că, până la urmă, principala contribuţie a demersului nostru rămâne valorificarea ştiinţifică a colecţiei de prapori a Muzeului Naţional al Unirii şi a celor pe care i-am întâlnit în cercetarea efectuată la parohiile din judeţul Alba, am considerat oportun să publicăm şi rezultatele obţinute din investigaţiile de arhivă, chiar dacă nu sunt încă definitivate, pe considerentul că, vechii prapori fiind astăzi aproape în totalitate dispăruţi, sursele arhivistice sunt singurele care mai pot oferi un tablou cât de cât coerent al prezenţei lor în teritoriu.

Repertoriul, obţinut prin combinarea cercetării documentare cu cea de teren şi, pentru ca realitatea să fie cât mai corect reconstituită, prin apelul la baza de date acumulată de fostul Oficiu de Patrimoniu, este, deci, din păcate, incomplet, deoarece, în actualul stadiu al cercetării, deţinem informaţii doar pentru mai puţin de o treime din cele circa 290 de comunităţi religioase de pe cuprinsul judeţului. Datorită acestor lipsuri, este greu să ne pronunţăm în ce măsură poate fi considerat reprezentativ, dar este un prim pas spre o cercetare monografică destinată unui obiect pe nedrept marginalizat până acum şi care, pentru că a pătruns relativ târziu în uzul bisericilor româneşti ardelene, constituie o pagină de spiritualitate mai puţin obişnuită.

Materialul informaţional provine cu predilecţie din inventarele de bunuri ale parohiilor, arareori atente la detalii şi nu întotdeauna complete. De aceea, pentru a face diferenţa între anul inventarierii şi cel al achiziţionării efective a praporilor, acesta din urmă a fost marcat cu roşu.

La fel s-a procedat şi cu preţurile de achiziţie, acolo unde ele au putut fi stabilite cu certitudine, deoarece valoarea obiectelor este cel mai adesea una estimată la data inventarierii, cu intenţia de a reflecta starea în care se aflau ele la momentul respectiv, fiind, deci, o valoare în continuă descreştere, pe măsură ce ne îndepărtăm de data cumpărării praporilor. Am surprins şi situaţii în care valoarea estimată a fost dată fără discernământ, fără să ne putem pronunţa însă care cifră este greşită: cea care apare ca o subevaluare sau cea supradimensionată?

Numele zugravului, atunci când este cert, a fost şi el marcat cu roşu. Sursele arhivistice sunt aproape cu totul dezinteresate de acest detaliu, astfel că o cercetare care să se axeze pe aria de acoperire a zugravilor este practic imposibilă. Se poate totuşi observa, din analiza praporilor înşişi, că cel mai adesea se face apel la artişti din centrele proxime, aceştia exercitând un fel de monopol teritorial. Au fost însă solicitaţi şi zugravi din afara actualelor graniţe ale judeţului, dar motivaţia pentru care au fost preferaţi nu poate fi întotdeauna descifrată.

Alte realităţi ce pot fi surprinse documentar şi pe care le-am cuprins în rubrica de observaţii sunt denumirile diverse sub care praporii au fost înregistraţi, semn că procesul de înstăpânire a unei anumite noţiuni, care să reflecte utilitatea religioasă exclusivă, era încă în curs. Am socotit ilustrativ acest detaliu în perspectiva unei aprofundări a cercetării pe direcţia vechimii uzului lor în bisericile româneşti ardelene şi pentru justificarea preferinţei noastre faţă de termenul prapor < slav. praporŭ – catalogat de *Dicţionarul explicativ al limbii române* doar o variantă pentru prapur.

De asemenea, tot la rubrica de observaţii am introdus consemnările referitoare la donatori, anul achiziţionării, materialul din care au fost confecţionaţi praporii, tehnică şi culori. Cât priveşte materialul, se remarcă frecvenţa "praporilor de păr", adică din pânză ţesută din fir de lână moale. Neobişnuită pare formularea "prapor de carton", expresie ce trebuie să fie determinată de pierderea elasticităţii materialului textil peste care s-a aplicat stratul de pictură, gofrarea conferind un aspect cartonat. Acolo unde sunt menţionate culorile, foarte probabil este vorba doar de pânza-suport peste care a fost aplicată icoana de prapor.

Pentru uşurarea comparaţiei, am introdus o rubrică în care am semnalat totalul praporilor, extras din inventar sau obţinut prin cumularea informaţiilor din mai multe surse. Semnul (-) indică lipsa din inventar a oricăror menţiuni despre prapori, fără a putea preciza dacă ea se datorează unei lipse reale sau e doar consecinţa neatenţiei celui care a redactat inventarul. Semnul întrebării, dacă

urmează după o cifră, indică nesiguranţa, iar în lipsa cifrei indică neputinţa de a stabili dacă biserica respectivă avea sau nu prapori, deoarece inventarele consultate nu îi consemnează, dar alte indicii par să le confirme prezenţa.

Chiar dacă inventarele pe care le-am putut consulta datează doar din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, este destul de evident că numărul praporilor începe să crească tot în aceeaşi perioadă, fie ca o consecinţă a scăderii preţului lor, respectiv a creşterii capacităţii economice a posibililor comanditari, fie ca urmare a unei recomandări din partea forurilor ecleziastice.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Abrud	ortodoxă	1872[1]	3	3 prapori din pânză zugrăvită, 2 din 1838, 1 din 1873, [achiziţionaţi] prin comuna bisericească	100 florini
Alba Iulia – Centru	ortodoxă	1882[2]	4	3 prapuri mari şi unul mic	6 florini
Alba Iulia – Maieri I	ortodoxă	1880[3]	(-)		
		1922[4]	(-)		
		1927[5]	3	2 prapori de mătase, 2 de păr şi un altul mic	
Alba Iulia – Lipoveni	greco-catolică	1881[6]	(-)		
		1928[7]	?	"17 mai 1928. [...] Dl. protopop mai aduce la cunoştinţa reprezentanţei [comitetului parohial] că necesită a se cumpăra grabnic 2 prapori. Reprezentanţa roagă pe Dl. protopop să procure prospect pentru a se putea hotărî calitatea şi preţul cu care să se cumpere."	

[1] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 67v.
[2] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4289/21.
[3] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4292/58.
[4] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Alba Iulia – Maieri I, acte inventariate, dos. 1/1922.
[5] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4340/32.
[6] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Alba Iulia – Lipoveni, acte inventariate, dos. 1/1881, f. 9r.
[7] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Alba Iulia – Lipoveni, reg. B4/1923-1933, f. 59v.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Alba Iulia – Lipoveni	greco-catolică	1933[8]	?	"[...] să se cumpere 2 prapori, cari ar costa aproximativ lei 12.000"; se hotărăşte deschiderea unei colecte în acest scop	
Ampoiţa	ortodoxă	1881[9]	3	3 steaguri (prapori)	4 florini
Bărăbanţ	greco-catolică	1868[10]	4		
Blandiana	ortodoxă	1933[11]	6	2 din postav şi pânză, 4 uzaţi, 2 buni	2000 lei
	greco-catolică	1948[12]	(-)		
Brădeşti	ortodoxă	1872[13]	3	3 prapori de păr, 1 [din] 1853, 2 [din] 1868, [cumpăraţi] din lada bisericii	60 florini
		1879[14]	3	3 prapori de păr, [achiziţionaţi în] 1846, 1853 şi 1868 [din] lada bisericii	60 florini
Bucerdea Vinoasă	ortodoxă	1872[15]	2	2 prapori de păr, [cumpăraţi în] 1852 din banii bisericii	15 florini
	greco-catolică	1894[16]	2		20 florini
		1929[17]	4		300 lei, valoare în care intrau şi două strane
Cărpiniş	ortodoxă	prima jumătate a secolului XIX[18]	1?		
Cheia Râmeţului	ortodoxă	1872[19]	3	3 prapori de pânză [cumpăraţi] de parohieni	25 florini

[8] *Ibidem*, f. 126r.
[9] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4321/3.
[10] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Bărăbanţ, acte inventariate, dos. 3/1868, f. 4r.
[11] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Blandiana, acte inventariate, dos. 1/1933-1942, f. 2v.
[12] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Blandiana, acte inventariate, dos. 1/1924-1948, p. 118.
[13] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 78r.
[14] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 110v.
[15] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/1.
[16] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Bucerdea Vinoasă, acte inventariate, dos. 1/1894, f. 1v.
[17] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Bucerdea Vinoasă, acte inventariate, dos. 1/1929, f. 62r.
[18] "53x64 cm. Anonim, a doua jumătate a secolului XIX. Praporul este zugrăvit cu două teme: Pogorârea Duhului Sfânt şi Răstignirea lui Iisus. Chenarul [icoanei de prapor] este compus dintr-o bandă albă şi cercuri albastre. Cromatica: roşu, albastru şi verde. Litere chirilice negre. Crăpată pânza în mai multe locuri. Tempera pe pânză de cânepă şi in, fond cretă, nu are ciucuri sau tijă." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 11448, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 21 octombrie 1980).
[19] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/20.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Cioara de Sus	ortodoxă	1872[20]	3	3 prapore: unul de mătase şi două de pânză, zugrăvite, vechi, [anul achiziţiei] nu se ştie, [cumpărate] din lada bisericii şi din colecta din popor	12 florini
		1879[21]	2	2 prapore, unul de mătase, 1 de pânză, [anul achiziţiei] nu se ştie	10 florini
		1880[22]	3	1 prapor de mătase şi 2 de păr	85 florini !!
Ciugud	ortodoxă	1905[23]	(-)		
		1925[24]	3	trei prapori – 4500 lei; 3 cruci la prapori – 225 lei; globuri la prapori – 150 lei	4875 lei
		1941[25]	4		
Cricău	ortodoxă	1872[26]	(-)		
Cristeşti	ortodoxă	1872[27]	3	2 de carton, 1 de pânză, [cumpăraţi în] 1842, unul de Florea Ciula, doi de popor	24 florini
		1882[28]	2	2 prapori a 6 fl., 25 cr., în stare bunişoară	12 florini, 50 creiţari
Daia Română	ortodoxă	1872[29]	2	prapori – steaguri – 2	
Deal	ortodoxă	1880[30]	(-)		
		1885[31]	(-)		
		începutul secolului XX[32]	2		

[20] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, 94r.
[21] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 117r.
[22] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 30v.
[23] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Limba, cu filia Ciugud, acte inventariate, dos. 1/1905.
[24] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Limba, cu filia Ciugud, acte inventariate, dos. 1/1926, f. 18v, 19v, 20r.
[25] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte inventariate, dos. 2/1941, f. 18v.
[26] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/2.
[27] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/6.
[28] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4313/1.
[29] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 93/1872, f. 2r.
[30] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Deal, acte inventariate, dos. 1/1880.
[31] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Deal, acte inventariate, dos. 1/1885.
[32] Deşi în inventarele din anii precedenţi nu le consemnează existenţa, într-o fotografie reprezentând o ceremonie funerară de la începutul secolului XX pot fi văzuţi doi prapori cu icoanele aplicate pe mătase. Mulţumim d-lui Alexandru Başa, custodele expoziţiei permanente ce poate fi vizitată în satul Deal, pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziţie această fotografie. Vezi mai sus, p. 14.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Drâmbar	ortodoxă	1859[33]	3		
		1909[34]	5 ?	s-au cumpărat 2 prapori	60 coroane
		1911[35]	6 ?	s-a cumpărat 1 prapor	31 coroane, 30 fileri
Dumbrava-Marga (fostă Cacova)	ortodoxă	1901[36]	2	un prapor cu icoana Mântuitorului – 4 coroane, 20 fileri; un prapor cu icoana Maicii Domnului – 4 coroane, 20 fileri	8 coroane, 40 fileri
		1914[37]	3 ?	1914, 31. XII, pentru 1 prapor negru în biserică – 10 coroane; "Cuitta. Eu subscrisul, am primit 10 (zece) coroane pentru un prapor negru, de la biserica greco-orientală din Cacova, prin epitropul casar Ioan M. Ciupea, despre care cuitez. Laz, în 31 XII 1914. Partienie Poienaru, zugravu."[38]	10 coroane
Dumitra	greco-catolică	1865[39]	(-)		
		1869[40]	(-)		
		1906[41]	4		4 coroane, valoare în care intrau şi 14 scaune şi o strană
		1923[42]	5		400 lei, valoare în care intrau şi patru icoane
		1930[43]	5	5 prapori: unu roşu, doi negri, doi suri	250 lei
		6 ianuarie 1940[44]	6	4 prapori vechi, 2 noi	1450 lei, valoare în care intrau şi două

[33] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 102/1859, f. 2r.
[34] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Drâmbar, reg. D2/1900-1921, f. 15v.
[35] *Ibidem*, f. 17v.
[36] Arhiva Parohiei Ortodoxe Dumbrava-Marga, acte nefilate, inventar pe anul 1901. Vezi *nr. cat. 20.*
[37] Arhiva Parohiei Ortodoxe Dumbrava-Marga, acte nefilate, jurnal de casă, 1914.
[38] Arhiva Parohiei Ortodoxe Dumbrava-Marga, acte nefilate.
[39] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Dumitra, acte inventariate, dos. 1/1865.
[40] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Dumitra, acte inventariate, dos. 1/1869.
[41] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Dumitra, acte inventariate, dos. 1/1906, f. 113r.
[42] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Dumitra, acte inventariate, dos. 1/1923, f. 13v.
[43] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Dumitra, acte inventariate, dos. 1/1930, f. 20v.
[44] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Dumitra, acte inventariate, dos. 1/1940, f. 76v.

					candelabre
localitatea	**biserica**	**anul inventarierii**	**nr. total**	**observaţii**	**valoarea estimată/ preţul achiziţiei**
Dumitra	greco-catolică	31 decembrie 1940[45]	5	5 prapori: 1 roşu, 2 negri, 2 suri	250 lei
		1948[46]	4	4 prapori buni (2 din 1946)	3000 lei, valoare în care intrau şi 16 icoane
Feneş	greco-catolică	1940[47]	6		200 lei
Găureni	ortodoxă	1872[48]	1	1 steag (prapore) negru de păr, [cumpărat în] 1870, prin Ion Gavrilă din Meteş	4 florini
Geoagiu de Sus	ortodoxă	1872[49]	7	2 de mătase roşie, [cumpăraţi în] 1870 de Bolog Ioan, Pop Simeon, Boboila Marie, Boboila Matei, Repede Mihăilă, Beldean Petru, Sabo Elena şi Sabo George – 40 florini; 2 de păr, [cumpăraţi în] 1868 de Juncan Ioan lui Nicolae şi Tricu Ioan [al] Savului – 12 florini; 1 de păr, 1 de pânză, [cumpăraţi în] 1864 de Albu Ioan – 9 florini; 1 de păr, [anul cumpărării] nu se ştie – 3 florini	64 florini
Hădărău	ortodoxă	1872[50]	4	4 prapori de păr, [cumpăraţi în] 1860, [prin] comuna bisericească	15 florini
		1879[51]	4	4 prapore de păr, [cumpăraţi în 1879 !!	20 florini !!
Hăpria	greco-catolică?	1881	2 ?	unul datat şi semnat 1881 Dionisiu Iuga zugrav[52], celălalt atribuibil aceluiaşi artist şi executat la o dată apropiată[53]	

[45] *Ibidem*, f. 84v.
[46] *Ibidem*, f. 88r.
[47] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Feneş, acte inventariate, dos. 1/1940, f. 1v.
[48] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284//9.
[49] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/3.
[50] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 96v.
[51] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 124v.
[52] "150x94 cm. De formă dreptunghiulară, cu trei segmente, zugrăvit cu două teme: "Sfinţii Arhangheli" (alături de care apar şi Moise, Ioan [lateral], cei trei ierarhi [pe cele trei segmente]) şi "Sf. Dumitru". Fond albastru, culoarea dominantă roşu, litere latine de culoare albă. Tempera pe pânză de cânepă, grund. Stare stabilă de conservare." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 10272, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 5 iulie 1980).
[53] MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 10273, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 19 sept. 1980 şi *nr. cat. 12*.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Ighiu	ortodoxă	1872[54]	(-)		
	greco-catolică	1875[55]	2	2 prapori de păr, unul roşu, altul cafeniu	
		1908[56]	(-)		
Ighiel	ortodoxă	1872[57]	1	1 steag (prapor) de păr, [anul cumpărării] necunoscut; [achiziţionat cu bani] din lada sfintei biserici	8 florini
Izvorul Ampoiului	ortodoxă	1942[58]	4		
Lancrăm	ortodoxă	1860[59]	4	prapori mari 3 şi 1 mic	
		1879[60]	4		
Laz	ortodoxă	1854[61]	3	prapore 2 bune şi 1 vechi	
		sfârşitul secolului XIX[62]	4 ?		
Lătureni	ortodoxă	1879[63]	3	3 prapori, 2 de păr roşu, 1 de păr alb, [achizi-ţionaţi] din lada bisericii, [anul] necunoscut	36 florini
Loman	ortodoxă	1898[64]	7	1 prapor negru nou (8 florini), 2 prapori vopsiţi pe pânză, noi (16 florini)[65], 4 prapori vechi a 1 florin (4 florini)	28 florini

[54] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/4.
[55] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Ighiu, acte inventariate, dos. 1/1875, f. 99.
[56] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Ighiu, acte inventariate, dos. 1/1908.
[57] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/5.
[58] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Izvorul Ampoiului, reg. 1/1936-1950, f. 29r.
[59] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 119/1860, f. 1r.
[60] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 191/1879, f. 2v.
[61] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 150/1854, f. 2r.
[62] Vezi mai sus, p. 21.
[63] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 129r.
[64] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Loman, acte inventariate, dos. 1/1898, f. 69r.
[65] E posibil ca unul dintre aceştia să fie praporul semnat Ilie Z[ugrav] L[az], fişat în 7 martie 1978 de Gelu M. Hărdălău şi descris astfel: 75x57 cm. Steagul este pictat pe ambele feţe, pe prima apare Isus Pantocrator, binecuvântând cu dreapta, în stânga ţinând globul împărătesc. Chenar floral pe trei laturi compus din flori roşii şi frunze verzi pe fond albastru. Pe a doua faţă apare arhanghelul Mihail şi Gavril [!] în picioare, ţinând în mâini un medalion oval. Chenarul identic. Personajele sunt înveşmântate în straie lungi de culoare roşie. Fond galben-ocru, culoarea dominantă roşu, litere chirilice de culoare albă. Piesă de mare valoare artistică. Stare bunişoară. Pictură pe pânză subţire de in, grunduită cu cretă." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 3557).

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Lupşa	ortodoxă	1872[66]	3	3 prapore de păr, [achiziţionaţi] prin contribuiri benevole	10 florini, 60 creiţari
		1879[67]	4 ?	4 prapori de carton	10 florini
Lunca	ortodoxă	1872[68]	(-)		
		1879[69]	(-)		
Lunca Largă	ortodoxă	1872[70]	(-)		
		1879[71]	1	1 prapor de pânză, de la biserica materă	8 florini
Mămăligani	ortodoxă	1872[72]	4	4 prapuri de pânză, când şi prin cine s-au procurat nu se ştie	35 florini
Meteş	ortodoxă	1872[73]	2	2 prapuri – unul roşu, unul galben, de mătase, [anul cumpărării] nu se ştie, [achiziţionat cu bani] din lada bisericii	8 florini
Mihalţ	ortodoxă	1872[74]	3	3 prapuri de pânză de in; unul dăruit prin Nicolae Flore în 1868, doi prin comună	14 florini, 40 creiţari
Mogoş-Micleşti	ortodoxă	1868[75]	3	în biserica bărbaţilor – 3 prapori, [starea de conservare] de mijloc	10 florini
		1872[76]	3	3 prapori de pânză, anul procurării şi cumpărătorul nu se ştie	2 florini
Muncel	ortodoxă	1872[77]	3	3 prapore de bumbac, [cumpărate de] Piticu Ion în 1835, 8 florini, Morariu Doca în 1830, 5 florini, [iar al treilea] prin contribuiri, 5 florini	18 florini

[66] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 105v.
[67] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 146v.
[68] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 100r-v.
[69] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f.137r.
[70] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 135r.
[71] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 144v.
[72] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/12.
[73] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/7.
[74] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/10.
[75] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4317/3.
[76] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/11.
[77] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 109r.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Muncel	ortodoxă	1879[78]	4	4 prapore, 3 de bumbac, [achiziţionaţi de] Piticu Ion în 1835, 8 florini, Morariu Doca în 1830, 5 florini, [iar al treilea] nu se ştie [de cine], 5 florini, [şi] 1 de păr, [cumpărat de] Barb Luca în 1878, 20 florini	38 florini
Oarda de Jos	ortodoxă	1872[79]	3	3 prapori – unul [cumpărat] la anul 1853 din lada bisericii (12 florini), doi la 1864 de Ioan Demianu (25 florini)	37 florini
Oarda de Sus	ortodoxă	1865[80]	4	prapori 4, cu unul mai rău	
	greco-catolică		?		
Ocolişu Mare	ortodoxă	1872[81]	(-)		
		1879[82]	(-)		
Ocolişu Mic	ortodoxă	1872[83]	(-)		
		1879[84]	2	2 prapore de pânză, [achiziţionaţi în] 1863 de mai mulţi binefăcători	16 florini
Ohaba	ortodoxă	1864[85]	3	prapori / steaguri – 3	
	fosta biserică greco-catolică?	1949[86]	4	2 roşii şi 2 negri, de reparat 50 %	400 lei – total; 100 lei/ buc.
Pătrânjeni			1[87] ?		
Pâclişa	ortodoxă	1847[88]	2	"În anul 1847 Nicolae (seau Culiţă) Popovici din Oarda de jos, fiiul reposatului preot	

[78] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 150r.
[79] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/14.
[80] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 61/1865, f. 2r.
[81] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 112r.
[82] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879.
[83] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 119r-v.
[84] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 162r.
[85] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 47/1864, f. 2r.
[86] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Ohaba II, acte inventariate, dos. 1/1949, f. 13r.
[87] "147x96 cm. Zugrăvit cu două teme: Buna Vestire şi Încoronarea Precestei. Fond verde şi albastru, culoarea dominantă roşu, litere chirilice de culoare neagră şi albă. Anonim. A doua jumătate a sec. XIX. Piesă de valoare. Stare stabilă de conservare. Provine de la vechea biserică de lemn din pădurea Negraia" (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 11229, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 16 febr. 1981).
[88] N. Cado, *op. cit.*, p. 12.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Pâclişa	ortodoxă	1847	2	Clemente Popoviciu, adecă fratele mamei mele, a donat la biserica noastră un prapor, ear George Oana din Pâclişa un alt prapur.”	
		1872[89]	(-)[90]		
		1882[91]	2	“[...] în an 1882 Nicolae Petrişor cu socia sa Susana, născută Sava, au dăruit un Prapor vânăt cu icoana Învierii Domnului şi cu a Sfântului Nicolae, în preţ de 8 floreni. [...] Tot atunci George Olariu cu socia sa Maria, născută Tat, au dăruit un alt Prapor roşu cu icoana Învierii Domnului şi cu cea a Domnului Christos pe cruce, în preţ de 8 floreni.”	16 florini
		1900[92]	3	“Tot în anul 1900 Onisian Sava cu socia sa Raveca şi cu maică-sa Elena (4 coroane, 80 fileri), Ana Mărginean, născută Inurean (2 coroane, 40 fileri), Vasilie Albu cu socia sa Veronica (2 coroane, 40 fileri), George Avrămuţiu cu socia sa Marie (2 coroane), Avram Văsâu lui Pavel cu socia sa Raveca (2 coroane), veduva Sofia Purcariu a Tomi[i] (2	24 coroane
				coroane), Dănilă Drâmbărean cu socia sa Maria (2 coroane) şi Maria, socia lui Nicolae Drâmbărean (1 coroană) – laolaltă au cumpărat şi dăruit un prapor vânăt, cu şinoare şi cu ciucuri de asemenea vânete, cu chipurile Sfântului Ioan Botezătoriul pe o parte şi cu a Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel pe cealaltă parte, în preţ de 24 coroane.”	

[89] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/15.
[90] Praporii donaţi anterior dispăruseră în timpul evenimentelor revoluţionare din 1848-1849. Vezi mai sus, p. 12-13.
[91] N. Cado, *op. cit.*, p. 32.
[92] *Ibidem*, p. 36.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Pâclişa	ortodoxă	1909[93]	5	"Tot în anul 1909 am procurat 2 prapori negri. Unul are pe o latură icoana Sfintei Treimi, pe cealaltă Înmormântarea Domnului. Celălalt pe o latură [are] icoana Sfântului Nicolae şi pe cealaltă latură pe Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel. Praporii i-a făcut Ilie Poenar, zugrav din Laz, lângă Sebeş, pentru 56 coroane. Preţul lor s-a plătit din contribuirile de bună-voie a următorilor: [urmează numele a 80 de enoriaşi cu sume între 2 coroane şi 20 fileri]. Duminecă, în 8 Novembre, fiind toto-dată şi sărbătoarea Sfinţilor Archangheli, am sfinţit cu frumoasă ceremonie praporii, intercalând în molitva de sfinţire pomenirea numelor tuturor mai sus subscrişilor contri-buabili. Biserica era îndesuită de popor. După sfârşitul cultului de sfinţire, întreg poporul într-un glas au strigat: Dumnezeu să le primească şi Dumnezeu să le ajute să mai poată face de acestea daruri !"	56 coroane
Petreşti	ortodoxă	1855[94]	2		
Poiana Ampoiului	ortodoxă	1866[95]	2	s-a cumpărat un prapor nou cu 9 florini; s-a reparat 1 prapor vechi cu 4 florini	9 florini
		1872[96]	2 !	2 steaguri (prapuri):1 negru de păr, [cumpă-rat în] 1858 din lada bisericii – 3 florini; 1 roşu de păr, [cumpărat în] 1860 din lada bisericii – 2 florini	5 florini
		1925[97]	?	5 cruci [pentru] prapori	500 lei

[93] *Ibidem*, p. 105-106.
[94] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 36/1855, f. 2r.
[95] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4323/3.
[96] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/8.
[97] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Poiana Ampoiului, reg. B4/1913, 1923-1930, f. 34v.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Ponor	ortodoxă	1872[98]	4	2 de păr [cumpăraţi în 1870, 2 de pânză, [anul cumpărării] nu se ştie; cumpărători: parohienii	30 florini
Poşaga de Jos	ortodoxă	1872[99]	2	2 prapore, 1 de mătase roşie, 1 de păr roşu, [achiziţionaţi] prin contribuiri benevole de la parohieni	22 florini
		1879[100]	2	2 prapore de păr [!]	20 florini
Poşaga de Sus	ortodoxă	1872[101]	2	2 prapore de mătase, cu flori roşii	40 florini
		1879[102]	2	2 prapore de mătase cu flori	40 florini
Purcăreţi	ortodoxă	1880[103]	2	prapori 2, [cumpăraţi] prin contribuţii benevole	24 florini
		1916[104]	8		80 coroane
Răcătău	ortodoxă	1886[105]	2	2 prapori în biserică, slabi	2 florini
Răchita	ortodoxă	1880[106]	2		24 florini
Râmeţ	ortodoxă	1872[107]	2	2 prapori de păr, [cumpăraţi de] parohieni, [anul cumpărării] nu se ştie	18 florini
		1876[108]	2		
Râpa Râmeţului	ortodoxă	1872[109]	2	2 prapori de păr, [cumpăraţi] unul de Ioan Meteşan (12 florini), unul de Mihailă Ciora (6 florini), [anul] nu se ştie	18 florini
Reciu		sfârşitul secolului XIX[110]	1 ?		

[98] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/16.
[99] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 125v.
[100] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 168v.
[101] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 128v.
[102] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 175v.
[103] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Răchita, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 5v.
[104] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Purcăreţi, acte inventariate, dos. 1/1916, f. 9v.
[105] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 131/1886, f. 2.
[106] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Răchita, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 4v.
[107] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/18.
[108] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4326.
[109] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/21.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Runc	ortodoxă	1872[111]	(-)		
		1879[112]	1	1 prapor de pânză, de la biserica materă	8 florini
Sartăş	ortodoxă	1872[113]	3	3 prapori, 1 de păr din 1858, 2 din pânză, [anul achiziţiei şi donatorul] nu se ştie	20 florini
		1880[114]	3	3 prapori, 1 de păr din 1858, 2 din pânză, [anul şi donatorul] nu se ştiu	20 florini
Sălciua de Jos	ortodoxă	1872[115]	3	3 prapore, 2 de păr, 1 de pânză, [anul achi-ziţiei şi donatorii] nu se ştiu	nu se ştie
		1879[116]	2	2 prapori de păr, [anul achiziţiei şi donatorii] nu se ştiu	19 florini
Sărăcsău	ortodoxă	1866[117]	(-)		
Săsciori	ortodoxă	1872[118]	3	2 prapori – unul de mătase, foarte vechi, altul de pânză, vechi; 1 steag de materie de lână cumpărat de părintele Damian Moga la 1867	
Sânbenedic		1817	1 ?	datat 1817, praporul a fost atribuit zugra-vului Popa Nicolae din Feisa[119]	
Sibişeni	ortodoxă	1941[120]	?	nişte prapori vechi şi rupţi	

[110] "82x135 cm. Anonim. Sfârşitul secolului XIX. Prapurul este pictat pe ambele feţe cu temele Încoronarea Precestei şi Înălţarea lui Isus. Cele patru segmente nu sunt pictate. Pictura este aplicată pe o bucată de pânză lipită pe prapur. Litere latine de culoare neagră. Tempera pe pânză de in grunduită cu cretă. Stare stabilă de conservare." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 7748, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 19 mai 1980).
[111] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 131r-v.
[112] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 179v.
[113] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 143v.
[114] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 34r.
[115] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 139v.
[116] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 189v.
[117] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 53/1866, f. 2r.
[118] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Săsciori, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 1v-2r.
[119] "85x135 cm. De formă dreptunghiulară, este dublu pictat: pe prima faţă apare tema Răstignirea lui Isus, iar a doua faţă tema Maica Domnului cu pruncul. Chenare compuse din benzi late galbene şi torsadă neagră. În jurul cadrului central apar heruvimi, sus medalioane ovale, jos, pe cele cinci segmente, redaţi Luca, Marcu şi alte trei personaje. Fond albastru-vânăt, culoarea dominantă roşu, inscripţii realizate cu litere chirilice de culoare albă, roşie. Piesă de mare valoare. Tempera pe pânză de in gletuită cu cretă. Stare stabilă de conservare." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 5873, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 1 martie 1979). Vezi şi *nr. cat. 4*.
[120] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 2/1941, f. 86v.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Strungari	ortodoxă	1881[121]	1		10 florini
Subpiatră	ortodoxă	1872[122]	2	2 prapore, 1 de mătase, de 16 florini, 1 de păr, de 10 florini, [anul achiziţiei] nu se ştie, [cumpăraţi] din lada bisericii	26 florini
Şard	greco-catolică	1892[123]	3		25 florini, valoare în care intrau şi trei feţe de masă şi un antimis
Şasa Lupşei	ortodoxă	1872[124]	4	4 prapori, 3 de mătase, din 1846, 1 de păr din 1853, dăruiţi; 2 buni, 2 vechi	53 florini
Şibot			1 ?	datat şi semnat 1888 Ilie Poinariu din Laz[125]	
Şilea			2	unul semnat şi datat Siarlia Porfirie 1858[126],	
Şilea			2	altul datat 1870, executat de acelaşi zugrav[127], cu inscripţia: "s-au plătit de Man Mariia pentru v[eşnica] pomenire"	
Tăuţi	ortodoxă	1872[128]	2	2 prapuri de pânză, [plătiţi] din lada bisericii	16 florini

[121] ANDJA, fond Parohia ortodoxă Strungari, acte inventariate, dos. 1/1881, f. 5v.
[122] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 147v.
[123] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Şard, acte inventariate, dos. 1/1892, *apud*, Gheorghe Anghel, Gheorghe Măhăra, Marian Munteanu, *Şard – un sat din "Ţara Vinului"*, Alba Iulia, 2006, p. 181.
[124] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 155v.
[125] "145x104 cm. Pe prima faţă a praporelui este pictată Sfânta Treime, reprezentată prin Dumnezeu şi Iisus stând pe aglomeraţii de nori, susţinând o coroană deasupra capului Mariei îngenunchiată. Apare Duhul Sfânt sub forma unui porumbel alb, iar jos soarele şi luna cu înfăţişări umane. În medalioane ovale apar 6 apostoli. Pe a doua faţă apar sfinţii ierarhi Vasile, Grigore şi Ioan, înconjuraţi de cei patru evanghelişti. Sunt înveşmântaţi în straie arhiereşti. Fond albastru-vânăt, culoarea dominantă roşu. Inscripţiile cu litere chirilice de culoare albă. Piesa lucrată cu multă grijă, pictura aparţine unuia dintre cei mai importanţi zugravi de pe Valea Sebeşului: Ilie Poenaru. Stare mediocră. Pictură pe pânză." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 2350, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 12 aug. 1977).
[126] "88x132 cm. Este pictat pe ambele feţe, pe prima apare Sfântul Nicolae binecuvântând, iar pe a doua faţă arhanghelii Mihail şi Gavril [! – confirm fotografiei anexate, e doar Arhanghelul Mihail]. Chenar lat, auriu, decorat cu flori roşii şi frunze verzi. Fondul albastru decorat cu flori mari stilizate. Inscripţii cu litere chirilice şi latine de culoare roşie şi albă. Piesă de valoare. Stare stabilă de conservare. Tempera pe pânză de in grunduită cu cretă." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 5883, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 1 nov. 1978). Vezi şi *nr. cat. 10*, cu faţa 2 identică.
[127] "88x132 cm. Steagul este pictat pe ambele feţe, pe prima apare Maica Domnului cu pruncul în braţe binecuvântând, iar pe a doua faţă arhanghelii Mihail şi Gavril în picioare, ţinând în mâini sabia, potirul şi o ramură verde. Chenar galben decorat cu rozete roşii. Fond albastru-vânăt decorat cu flori roşii înscrise în poliloburi legate între ele. Culoarea dominantă roşu, inscripţii caligrafiate cu litere chirilice de culoare neagră. Piesă de valoare. Stare stabilă de conservare. Tempera pe pânză de in grunduită cu cretă." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 5884, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 16 dec. 1978).
[128] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/23.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Tăuţi	ortodoxă	1888[129]	3	steaguri (prapori) – 3	
		1910	5 ?	unul datat 1910, atribuibil lui Ilie Poenaru[130], celălalt databil în acelaşi an, semnat Ilie Poinariu zugrav din Laz[131]	
Tibru	ortodoxă	1872[132]	-		
Ţelna	ortodoxă	1866[133]	2	2 prapuri, materie de păr	
		1872[134]	3	3 prapori: unul dăruit de Gavril Medrea şi patru consoţi în 1865 – 40 florini; unul [cumpărat în] 1867 – 32 florini, unul nu se ştie [anul cumpărării] – 2 florini; ambele cumpărate de popor	74 florini
		1880[135]	4	4 prapuri, 40 florini, suma 160 florini	160 florini
		1920[136]	6	1. Pogorârea Duhului Sfânt – 80 lei 2. Luarea lui Isus de pe cruce – 60 lei 3. Botezul Domnului – 50 lei 4. Isus pe cruce – 50 lei 5. Cuvioasa Paraschiva – 90 lei 6. Maria cu pruncul în braţe – 60 lei	390 lei
Valea Barnii	ortodoxă	1872[137]	3	3 prapuri de pânză, când şi prin cine s-au procurat nu se ştie	40 florini
Valea Geogelului	ortodoxă	1872[138]	4	4 prapuri de pânză, [cumpăraţi] prin comuna	43 florini, 20 creiţari

[129] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4322/5.
[130] "110x60 cm. Cele două teme, Înmormântarea lui Isus şi Sf. Arhangheli, sunt zugrăvite pe două bucăţi de pânză aplicate pe catifeaua din care este confecţionat praporul. Ciucuri, dantelă, litere chirilice negre. Rupt în partea de jos." (MNUAI, fişa analitiză de evidenţă nr. 11194, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 17 iunie 1980).
[131] "118x83 cm. Cele două teme, Învierea şi Sf. troiţă, sunt pictate pe două bucăţi de pânză aplicate apoi pe postavul negru din care este confecţionat praporul Pe margini apare fir de aur. Fond albastru deschis, litere chirilice de culoare galbenă. Stare stabilă de conservare." (MNUAI, fişa analitică de evidenţă nr. 11193, alcătuită de Gelu M. Hărdălău la 17 iunie 1980).
[132] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/24.
[133] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Ţelna, acte inventariate, dos. 1/1866, f. 2r.
[134] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/19 şi 25.
[135] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Ţelna, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 16r.
[136] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Ţelna, acte inventariate, dos. 1/1920, f. 62v.
[137] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/13.
[138] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/17.

				bisericească	
localitatea	**biserica**	**anul inventarierii**	**nr. total**	**observaţii**	**valoarea estimată/ preţul achiziţiei**
Valea Inzelului	ortodoxă	1872[139]	2	2 prapori: unul de păr, unul de pânză	16 florini
Valea Lupşei	ortodoxă	1872[140]	3	3 prapore, 2 de mătase, 1 de pânză, [achiziţionaţi] în 1853 prin contribuiri benevole	60 florini, 40 creiţari
		1879[141]	4	4 prapore, 3 de mătase şi 1 de păr din 1870 !!	30 florini
Vidolm	ortodoxă	1872[142]	2	2 prapori, 1 roşu, 1 negru, [achiziţionaţi în] 1847 de comuna bisericească	10 florini
		1879[143]	2	2 prapori, 1 negru şi 1 roşu, [achiziţionaţi în] 1847 de comuna bisericească	10 florini
Vinţa	ortodoxă	1872[144]	4	2 prapore nouă de păr, roşii, donate de Praţia Gligor în 1870, 24 florini; 2 prapore vechi, 1 de pânză, 1 de păr, [anul achiziţiei] nu se ştie, [cumpăraţi] din lada bisericii, 6 florini	30 florini
		1879[145]	4	4 prapore, 1 de pânză [donat de] Nicoară Ioan, 3 de păr, roşii, [donaţi de] Praţia Gligor	23 florini
Vinţu de Jos	ortodoxă	1899[146]	4		
Vingard	ortodoxă	1857[147]	-		
		1897[148]	2	2 prapore frumoase	60 florini
Vurpăr	ortodoxă	1857[149]	5	prapore bune 3, vechi 2	
Zlatna	greco-catolică	1868[150]	4	4 prapori de metase, cu pictură de ulei	
		1878[151]	4	4 prapori de mătase cu pictură în ulei, 2 din ele cu icoanele stricate	

[139] MNUAI, colecţia de documente, nr. inv. 4284/22.
[140] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 159v.
[141] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 191v.
[142] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 163v.
[143] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 198v.
[144] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1872, f. 167v.
[145] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Baia de Arieş, acte inventariate, dos. 1/1879, f. 202v.
[146] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 177/1899, f. 176v-177r.
[147] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 10/1857, f. 2r.
[148] ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Vingard, acte inventariate, dos. 1/1897, f. 4r.
[149] ANDJA, fond Protopopiatul Ortodox Sebeş, acte înregistrate, dos. 203/1857, f. 2v.
[150] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1868, f. 28r-29v.
[151] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1878, f. 51r.

localitatea	biserica	anul inventarierii	nr. total	observaţii	valoarea estimată/ preţul achiziţiei
Zlatna	greco-catolică	1880[152]	6	"patru prapori de metasa cu pictură in oleu, la doue iconele stricate, alte doue de peru de camila noue, procurate în acestu anu dein pietate crestinesca de cătră curatorele Ioanu Sierban si socia sa Paraschiva"	
		1882[153]	6		
		1886[154]	6	"4 prapori de matasa cu pictura in oleiu, vechi, alte 2 noue de per de camila"	
		1888[155]	6	"6 prapori: 4 de matasă, 2 cu pansa de peru de camila (180 florini); 2 cu iconele stricate"	180 florini
		1901[156]	6	6 prapori: 4 de mătase, 2 de păr de cămilă[157]	360 coroane
	ortodoxă	sfârşitul secolului XIX[158]	4		
		începutul secolului XX[159]	5		

Ioana Rustoiu, Ana Dumitran

[152] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 47v.
[153] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1882, f. 68v.
[154] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1886, f. 48v.
[155] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1888, f. 66v.
[156] ANDJA, fond Parohia Greco-Catolică Zlatna, acte inventariate, dos. 1/1901, f. 104r.
[157] Aceşti prapori astăzi nu mai există. Ei vor fi fost scoşi din uz cel mai târziu în 1933, când familia Albini s-a implicat într-o reamenajare de mare anvergură a interiorului bisericii, prilej cu care au fost înnoiţi şi praporii (vezi *nr. cat 46-47*).
[158] Vezi *nr. cat. 32-35*.
[159] Vezi *nr. cat. 43*.

1. PRAPOR

***Provenienţa*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 130x87 cm, cu patru segmente**

***Datat*: 1761**

***Zugravul*: Damian (din Cugir?)**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Arhanghelul Mihail, redat bust, în veşminte militare, în mâna dreapta ţinând sabia şi în stânga potirul; lateral, decor floral şi geometric; pe segmentele inferioare, decor floral**

***Text explicativ*: Sfânt Arhangel Mihail – cu caractere chirilice de negre**

***Inscripţie cu semnătura*: Acest praur l-au răscumpărat Boteţi Toma, Pătru, Lazăr, Ion, Pătru, Avram, Pătru. Zugravu Dămiian – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Datare*: 1761 – pe segmentul lateral dreapta, cu caractere chirilice de culoare neagră**

Faţa 2

***Descriere*: tema Botezului; cinci personaje în picioare: Sf. Ioan botezându-l pe Iisus, care stă cu picioarele în apa Iordanului, şi trei îngeri, doi cu ştergare mari roşii, aşezaţi pe malul opus, echilibrând astfel compoziţia; în partea superioară se mai observă doar conturul norilor între care va fi fost aşezat porumbelul simbolizându-l pe Sfântul Duh; lateral şi pe segmentele inferioare, decor floral**

***Texte explicative*: Sveti Ionn; Hs; Sfinţi îngeri – cu caractere chirilice negre**

***Material*: pânză de cânepă, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: submediocră**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Cib**

***Bibliografie*: Valer-Petru Olea, Ana Dumitran, *Din istoricul colecţiei muzeale "Sabin Olea" – Cib*, în *Apulum*, XXXVIII/2, 2001, p. 303 şi 320; Ana Dumitran (coord.), *Colecţia muzeală Sabin Olea – Cib*, Alba Iulia, 2002, p. 57 şi 73.**

2. PRAPOR

***Proveniența*: biserica ortodoxă cu hramul Adormirea Maicii Domnului, Sâmbăta de Sus**

***Dimensiuni*: 135x101,5 cm, cu cinci segmente**

***Datat*: 1785**

***Zugravul*: Daniil Toader**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Arhanghelul Mihail, reprezentat bust, în veşminte militare, ţinând în dreapta sabia şi în stânga potirul; lateral şi pe cele cinci segmente 16 medalioane cu prooroci, redaţi bust, în veşminte apostoleşti, în atitudini diverse, unii ţinând rotulusuri; în jurul medalioanelor, chenare cu flori roşii, albastre şi verzi**

***Texte explicative*: Stăi Mihail; Prorocul David; Prorocul Ezekeli; Prorocul Isaia; Prorocul Naom; Prorocul Iaoil; Prorocul Elesei; Prorocul Daniil; Prorocul Iacov; Prorocul Aron; Prorocul Moisi; Prorocul Samoilă; Prorocul Solomon; Prorocul Irimia; Prorocul Avacum; Prorocul Ilie; Prorocul Sofonie – cu caractere chirilice de culoare albă**

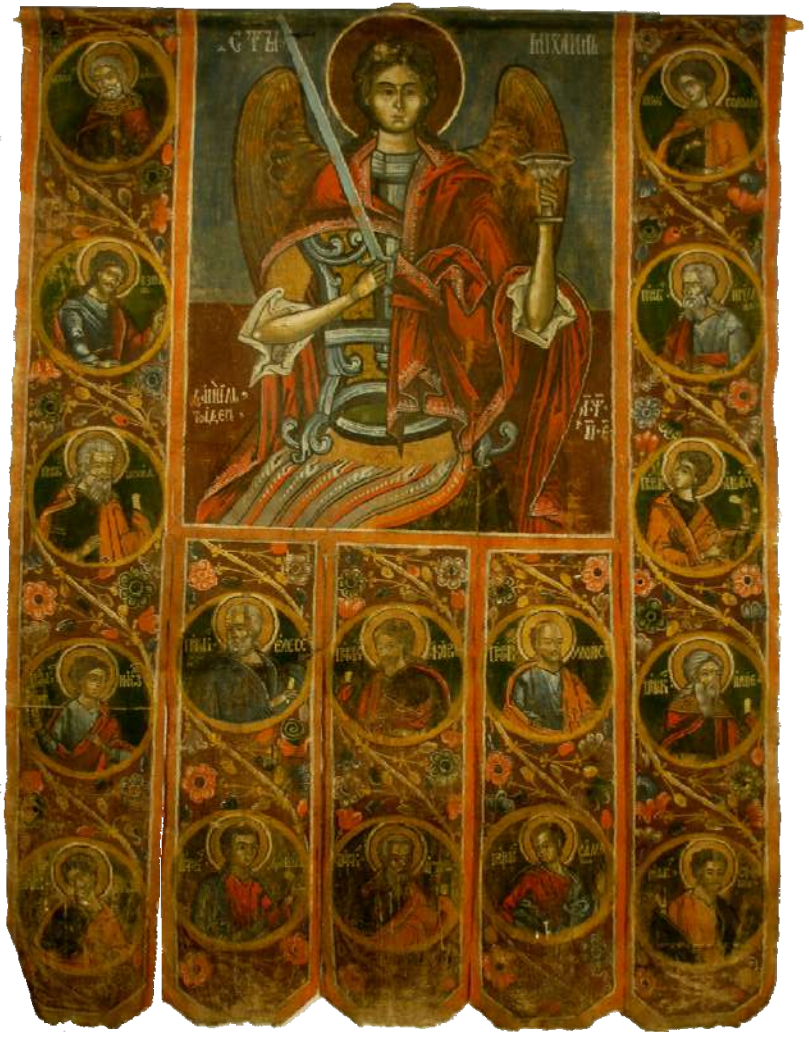

Faţa 2

***Descriere*: tema Botezului; Iisus botezat de Ioan, redat în stânga; în dreapta lui Iisus, trei îngeri în picioare; în fundal, stânci; lateral şi pe cele cinci segmente 16 medalioane cu sfinţi redaţi bust; în jurul medalioanelor, chenare cu flori roşii, albastre şi verzi**

***Texte explicative*: Botezu Iu Hs; Stăi Mina; Stăi Nichita, Stăi Trofin; Stăi Prov; Stăi Iacov; Stăi Tarah; Stăi Trifon; Stăi Carp; Stăi Chiril; Stăi Aretie; Stăi Artemie; Străi Evratie; Stăi Sebastian; Stăi Luchian; Stăi Agapie; Stăi Metodie – cu caractere chirilice albe**

***Material*: pânză de cânepă, strat de grund**

***Starea de conservare*: foarte bună**

***Proprietar*: Mănăstirea "Brâncoveanu", Sâmbăta de Sus**

detaliu de pe faţa 1

Daniil Toader

detaliu de pe faţa 2

1785

3. PRAPOR

***Provenienţa*: colecţia mitropolit Antonie Plămădeală**

***Dimensiuni*: 96x104,5 cm; păstrat fragmentar**

***Datat*: sfârşitul secolului XVIII – începutul secolului XIX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: iniţial, pictura se desfăşura pe trei registre: pe laterale, şase apostoli, redaţi bust în grupuri de câte trei, iar în centru – Răstignirea; Iisus pironit pe crucea flancată de Maica Domnului şi Sf. Ioan; pe filactera crucii, cu majuscule latine negre: INIRI [!]; deasupra, soarele şi luna, iar în spatele crucii, zidurile Ierusalimului**

***Texte explicative*: Răstignirea D M. nostru Is Hs; Mr. Thu; St. Ioan; Apostolu Matei; Apostolu Bartolome; Fil[i]p Apostol – cu caractere chirilice albe**

Faţa 2

Descriere: **iniţial, pictura se desfăşura pe patru registre; pe laterale, şase apostoli, redaţi bust în grupuri de câte trei; în centru tema Botezului şi Sfântul Mucenic Teodor Tiron; Iisus, binecuvântând cu dreapta, botezat de Ioan, redat în stânga; deasupra Sfântul Duh se pogoară sub forma unui porumbel; în dreapta, un înger ţine ştergarul; Teodor Tiron călare, în veşminte militare, ucide balaurul cu suliţa; în stânga sa un înger îl încoronează pe sfânt; în fundalul ambelor scene, un peisaj montan**

Texte explicative: **Botezul Domnu [!]; S. Ioan; Sfântul Marele Mucenic Teodor; Apostolu Pavel; Apostolu Marcu; Apostolu Iacov – cu caractere chirilice albe**

Material: **pânză de cânepă, strat gros de grund**

Starea de conservare: **stabilă**

Proprietar: **Mănăstirea "Brâncoveanu", Sâmbăta de Sus**

4. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Sânbenedic**

***Dimensiuni*: 134,5x85,5 cm, cu cinci segmente**

***Datat*: 1817**

***Zugravul*: centrul Nicula**

***Tehnica picturii*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Răstignirii; Isus ţintuit pe o cruce roşie având în partea superioară soarele şi luna şi în vârf o filacteră desfăşurată pe două părţi, cu inscripţia INRI cu caractere latine pe partea din faţă şi cu caractere chirilice pe cea din spate; Maica Domnului şi Sfântul Ioan sunt redaţi în picioare, cu mâinile în rugăciune; lateral, heruvimi şi îngeri; pe segmentele exterioare evangheliştii Luca şi Marcu, iar pe cele interioare trei sfinţi, redaţi în veşminte apostoleşti, în picioare, cu mâinile în rugăciune**

***Texte explicative*: Is Hs; Mr. Thu; Ioan – cu caractere chirilice de culoare albă; herovim; inger; stihuri din Imnul Acatist – cu caractere chirilice negre**

***Datare*: 1817 – cu cifre arabe de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Maica Domnului Îndrumătoarea, redată bust, ţinând Pruncul pe mâna stângă, iar cu dreapta arătând spre el; lateral, heruvimi şi îngeri; pe segmentele inferioare cinci sfinţi în veşminte apostoleşti, redaţi în picioare**

***Texte explicative*: Mr. Thu; Is Hs – cu caractere chirilice de culoare albă; herovim, inger, stihuri din Imnul Acatist – cu caractere chirilice negre**

***Material*: pânză de cânepă, strat gros de grund, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, fără nr. inv.**

***Bibliografie*: Gelu Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 411 (atribuire Popa Nicolae din Feisa).**

5. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 75x69 cm**

***Datată*: 1832**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Răstignirii; Iisus pe cruce, de o parte şi de alta Fecioara şi Sf. Ioan, la picioarele crucii craniul lui Adam, în partea superioară zidurile Ierusalimului, separate de restul scenei printr-un chenar geometric**

***Text explicativ*: Is pre cruce find, cap în jos plecat ţiind – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: tema Bunei Vestiri; Fecioara în picioare lângă o măsuţă cu o floare aşezată într-o vază roşie; arhanghelul vestitor arată cu dreapta spre Duhul Sfânt, pogorât sub forma unui porumbel; în partea superioară, clădiri albe**

***Texte explicative*: Buna Vestire; Mr. Thu; Sf. ... [?] – cu caractere chirilice albe**

***Datare*: Anu Dmnului Hs 1832 – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: precară**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, nr. inv. Et. 14010**

6. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 40x34 cm**

***Databilă*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: Dionisie luga (atribuire)**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Prohodului; Iisus întins pe un giulgiu, vegheat doar de Fecioara Maria, de Nicodim şi Iosif din Arimateea; lipsesc femeile mironosiţe; în fundal, crucea mare a Răstignirii.**

***Text explicativ*: Îngroparea lui Cristosu – litere latine de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: tema Răstignirii; în plan central Iisus ţintuit pe cruce; capul înclinat şi ochii închişi, sugerând suferinţa, contrastează cu rigiditatea corpului; în fundal, zidurile albe ale Ierusalimului**

***Text explicativ*: Restignirea lui Cristos – cu litere latine, de culoare albă**

***Material*: pânză de cânepă, strat subţire de grund; galon auriu**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

7. PRAPOR

***Provenienţa*: colecţia mitropolit Antonie Plămădeală**

***Dimensiuni*: 115x90 cm, cu trei segmente**

***Datat*: 1834**

***Zugravul*: Ioan Pop din Făgăraş**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfântul Nicolae, redat bust, în veşminte arhiereşti, binecuvântând cu dreapta şi ţinând în stânga Evanghelia; în colţurile superioare, redaţi bust, Iisus cu Evanghelia în mâini şi Maica Domnului cu omoforul sfântului; lateral, elemente vegetale conturate cu roşu; pe segmente, heruvimi**

***Texte explicative*: S. Arhiereu Nicolae; Is Hs; Mi [!] Thu – cu caractere chirilice roşii**

***Semnătura şi datarea:* Ioann Pop, [... Făgăra]ş, 1834 – textul cu caractere chirilice albe, cifrele arabe**

Faţa 2

Descriere: **Arhanghelii Mihail şi Gravriil; redaţi în picioare; Mihail în veşminte militare, însoţit de sabie, Gavriil în veşminte diaconeşti, cu globul, susţin împreună o balanţă; chenar cu motive vegetale conturate cu roşu, pe fundal albastru; pe segmente, heruvimi**

Texte explicative: **Arhangel Mihail şi Gavril – cu caractere chirilice roşii**

Inscripţie: **Acest p[...] – cu caractere chirilice albe, ilizibile din cauza deteriorării stratului pictural**

Material: **pânză de cânepă, strat de grund; suport de lemn original**

Starea de conservare: **precară**

Proprietar: **Mănăstirea "Brâncoveanu", Sâmbăta de Sus**

8. ICOANĂ DE PRAPOR

Proveniența: **colecţia Sabin Olea – Cib**

Dimensiuni: **40x33 cm**

Datată: **1864**

Zugravul: **Dionisiu luga**

Tehnica: **tempera pe pânză**

Faţa 1

Descriere: **Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, redaţi în picioare, în veşminte diaconeşti; Mihail ţine în mâini sabia şi balanţa, iar Gavriil potirul şi o filacteră pe care se află semnătura zugravului şi data realizării praporului**

Text explicativ: **Arhangeli Mihailu şi Gavrilu – cu litere latine, de culoare albă**

Semnătura: **luga, 1864**

Faţa 2

Descriere: **tema Învierii; mormântul închis, străjuit de doi soldaţi înarmaţi cu suliţe; Iisus, în picioare pe mormânt, binecuvintează cu dreapta, iar în stânga ţine o flamură roşie**

Text explicativ: **Învierea lui Cristosu – cu litere latine de culoare albă**

Material: **pânză de cânepă, strat subţire de grund, galon auriu**

Starea de conservare: **mediocră**

Proprietar: **Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

9. ICOANĂ DE PRAPOR

***Provenienţa*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 62x55 cm**

***Databilă*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: Dionisiu Iuga (atribuire)**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Adormirea Maicii Domnului; scenă încadrată într-un medalion oval cu un număr redus de personaje: doar Fecioara întinsă pe catafalc, acoperită cu un giulgiu, vegheată de trei dintre apostoli; pe colţurile icoanei, patru flori roşii**

***Text explicativ*: Adormirea Mariei – cu litere latine, de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Pietà; Fecioara, cu capul acoperit de un maforion alb, îl ţine în braţe pe Iisus coborât de pe cruce; reprezentare în manieră catolică; decorul exterior similar cu cel de pe faţa 1**

***Text explicativ*: Plângerea Santei Mariea M. D. – cu litere latine de culoare albă**

***Material*: pânză de cânepă, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, nr. inv. Et. 14007**

10. PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**

***Dimensiuni*: 141,5x88,5 cm, cu cinci segmente**

***Databil*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: centrul Feisa**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Arhanghelul Mihail, redat bust, în veşminte militare, cu sabia în dreapta şi potirul în stânga, încadrat de un chenar floral stilizat care coboară şi pe segmentele exterioare, cele mediane fiind decorate cu sfinţi în picioare, neidentificabili**

***Text explicativ*: St. Ar. Mih. – cu caractere chilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: scena Răstignirii, cu Iisus pe cruce, flancat de Fecioara Maria şi Sf. Ioan, în picioare, cu mâinile în rugă; acelaşi chenar de pe faţa 1 coboară pe segmentele exterioare, sfinţii de pe cele trei segmente mediane nemaifiind identificabili**

***Texte explicative*: S Hs (!); M. Ria (!); I. Io (!) – cu caractere chirilice de culoare roşie**

***Material*: pânză de cânepă; strat gros de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, fără nr. inv.**

11. PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**

***Dimensiuni*: 123x88 cm, cu patru segmente**

***Databil*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: centrul Feisa**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Botezului; trei personaje: Iisus cu picioarele în apa Iordanului, botezat de Ioan, în dreapta, îngerul în picioare aşteaptă cu prosopul în mâini; deasupra Sfântul Duh pogorât sub forma unui porumbel; lateral, decor floral stilizat; pe segmentele inferioare au fost redaţi sfinţi în picioare; se mai distinge doar Teodor Tiron, pe segmentul exterior din dreapta**

***Texte explicative*: Sfta Bogoiavlenie; S. Mu. Teodor – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Arhanghelul Mihail, redat bust, în veşminte militare, însoţit de sabie şi potir; lateral, acelaşi decor ca pe faţa 1; pe segmentele inferioare mai pot fi identificaţi Sf. Nicolae şi Sf. Ilie**

***Texte explicative*: Arhangel Mihail; Sf. Nicolae; S. M. Ilie – cu caractere chirilice de culoare albă**

***Material*: pânză de cânepă, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: grav deteriorat**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, fără nr. inv.**

12. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Hăpria**

***Dimensiuni*: 138x99 cm, cu patru segmente**

***Databil*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: Dionisie luga (atribuire)**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Fața 1

***Descriere*: Sfântul Nicolae, redat bust, în veşminte arhiereşti, binecuvintează cu dreapta, iar în stânga ţine Evanghelia; tema este redată sub forma unei icoane de prapor, încadrată de un chenar simplu, restul pânzei fiind colorat în verde, cu decor floral stilizat**

***Text explicativ*: Santul Nicolae – cu litere latine, de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, în picioare, cu aripile desfăcute, în veşminte diaconeşti; Arhanghelul Mihail ţine în mâna stângă balanţa şi în dreapta sabia; tema este reprezentată sub forma unei icoane de prapor, cu chenar geometric, restul pânzei, colorat în verde, fiind decorat cu elemente florale, geometrice şi opt capete de heruvimi**

***Text explicativ*: Ar. Mihail şi Gavril – cu litere latine, de culoare albă**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund, suportul de lemn original şi ciucuri de lână**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

13. ICOANĂ DE PRAPOR

***Provenienţa*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 59x49 cm**

***Databilă*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: Dionisie luga (atribuire)**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, în picioare, cu însemnele specifice: Petru cu cheia şi Pavel cu sabia; în fundal, peisaj cu brazi**

***Text explicativ*: Arp. Petru si Pavelu – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Sf. Gheorghe, pe un cal alb, ţine în stânga hăţurile, iar în dreapta, în loc de suliţă, o cruce; calul redat rigid, cu capul disproporţionat comparativ cu corpul masiv; lipseşte balaurul**

***Text explicativ*: Santu Georgie – cu caractere chirilice de culoare albă**

***Material*: pânză de cânepă, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, nr. inv. Et. 14006**

14. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 60x51 cm**

***Databilă*: a doua jumătate a secolului XIX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Maica Domnului Îndrumătoarea, redată bust, cu mâna dreaptă arătând spre Iisus ţinut pe braţul stâng; Iisus copil, cu mâinile împreunate; veşminte simple, cu drapajele sugerate prin linii groase; în fundal, o draperie**

***Text explicativ*: Santa Maria – cu litere latine de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, redaţi în picioare, ţinând în mâini evangheliile închise; atributele celor doi sunt sabia (Pavel) şi cheia (Petru), dar zugravul asociază cheile cu Pavel, iar lui Petru îi dă un toiag; în fundal, acelaşi cadru ca în faţa 1**

***Texte explicative*: Petru; Pavel – cu litere latine de culoare albă**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund; galon auriu**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

15. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Purcăreți**

***Dimensiuni*: 148x108 cm, cu cinci segmente**

***Datat*: 1882**

***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfânta Treime cu Încoronarea Fecioarei; Iisus, cu crucea Răstignirii pe umeri, şi Dumnezeu-Tatăl cu sceptru, cu picioarele sprijinite pe capetele a câte trei heruvimi, ţin împreună o coroană deasupra capului Mariei, îngenunchiată pe un glob mare, verde, susţinut de doi îngeri; deasupra, Sfântul Duh pogorât sub forma unui porumbel; lateral, în medalioane, cei 12 apostoli, redaţi bust, cu Evanghelii închise în mâini; pe fondul roşu, ruje roşii cu frunze verzi şi boboci albaştri**

***Text explicativ*: Sfânta Troiţa – cu caractere chirilice albe, conturate cu negru; Apostolo (!) Petru; Apostol Eiacov (!); Apostol Simon; Apostol Marcu; A. Mateiu; A. Ioan; A. Filip; Apostol Toma; Apostol Iuda; A. Luca; Apostol Andreiu; Apostol Pavel – cu caractere chirilice albe**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Trei Ierarhi, redaţi în picioare, însoţiţi de potir – Grigorie, toiag – Vasile, şi Evanghelie – Ioan; lateral, în medalioane ovale, reprezentaţi în picioare, evangheliştii cu cărţi, arhidiaconii Ştefan şi Laurenţiu cu cădelniţe, sfinţii militari Gheorghe şi Dimitrie cu sabie şi cruce şi Sf. Ioan Milostivul cu crucea**

***Text explicativ*: Trăi Sfinţ Arhire (!), Grigorie, Vasilie şi Ioan; E. Mateiu; Evang. Ioan; Diacon Avrentie; S. M. M. Dimitrie; S. Ioan c[el] Milostiv; S. George; Diacon Ştefan; E. Luca; E. Marcu – cu caractere chirilice albe**

***Semnătura şi datarea*: Ilie Poinariu, zugrav din Laz, anu 1882 – cu caractere chirilice albe**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund, ciucuri, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Purcăreţi**

***Bibliografie*: Gheorghe Fleşer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici româneşti de zid din judeţul* Alba, vol. I, *Protopopiatul Ortodox Sebeş*, Alba Iulia, 2005, p. 95**

16. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Laz**

***Dimensiuni*: 124,5x93 cm, cu patru segmente**

***Datat*: 1878**

***Zugravul*: Ioan Morar**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Iisus Pantocrator, reprezentat bust, în veşminte apostoleşti, binecuvântând cu dreapta şi ţinând în stânga globul**

***Text explicativ*: Is Hs – cu caractere chilice de culoare roşie**

***Semnătura şi datarea*: 1878. Ioan Morariu, pictor – cu caractere chirilice de culoare roşie**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, redaţi în picioare, susţinând împreună o biserică; Petru are în mâna dreaptă Evanghelia şi o cheie, iar Pavel doar îşi susţine mantia; în fundal, un peisaj montan**

***Texte explicative*: S. Ap. Petru; S. Ap. Pavel – cu caractere chirilice de culoare roşie**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund, galon auriu**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Laz**

17. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Purcăreți**
***Dimensiuni*: 130x91,5, cu patru segmente**
***Datat*: 1880**
***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Bunei Vestiri; Arhanghelul Gavriil în picioare, redat din profil şi cu aripile desfăcute, cu ramura înflorită în mâna stângă, iar cu dreapta arătând spre Duhul Sfânt, pogorât sub forma unui porumbel; pe cartea deschisă de pe trapeza în faţa căreia stă îngenunchiată Fecioara se poate citi: "Iată, eu, roaba lui D[umnezeu], fie mie !"; în fundal, silueta unei clădiri albe, înalte; lateral, separaţi de ornamente florale, proorocii Zaharia, Ghedeon, Iacov şi Isaia, în picioare, ţinând în mâini filactere desfăşurate, pe care se pot citi stihuri din Imnul Acatist; în partea inferioară, segmentată în patru, au fost reprezentaţi heruvimi şi ornamente florale – pe segmentele mediane – şi proorocii Daniil şi Ioil pe cele exterioare**

***Texte explicative*: Buna Vestire; proroc Zaharia; p. Gedeon; proroc Iacov; p. Isaiia; herovim – cu caractere chirilice de culoare roşie**

Faţa 2

***Descriere*: tema Învierii; scenă desfăşurată în două registre: în partea inferioară mormântul gol, flancat de femeile mironosiţe şi de îngerul vestitor al Învierii, în partea superioară Iisus în mandorlă, în mâini cu steagul biruinţei; lateral, separaţi de ornamente florale, cei patru evanghelişti, în picioare, cu evangheliile în mâini, închise; pe segmentele din partea inferioară, pe cele două mediane acelaşi decor ca şi pe faţa 1, iar pe cele exterioare doi sfinţi militari**

***Texte explicative*: Înviiarea lui Hs; înger; mironosiţe; evangelesc Marcu; eg. Luca; eg. Mateiu; eg. Ioan; herovim – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Semnătura şi datarea*: În anu 1880 iulie în 23 zile, zg Laz – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Inscripţie*: [S-au plătit de Ion Staicu din Mugeşti]* cu soţia sa Antiniia, să le fie pomenire în veci – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund, suport de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă; lipsă trei segmente**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Purcăreţi**

***Consemnări documentare*: inventarul bunurilor bisericii din anul 1880, ANDJA, fond Parohia Ortodoxă Răchita, acte inventariate, dos. 1/1880, f. 4v**

***Bibliografie*: Gheorghe Fleşer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici româneşti de zid din judeţul Alba*, vol. I, *Protopopiatul Ortodox Sebeş*, Alba Iulia, 2005, p. 95**

* **Text completat cu ajutorul unei fotografii din iunie 2005, când piesa era încă întreagă.**

18. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia ortodoxă Dumbrava-Marga**
***Dimensiuni*: 141x100 cm, probabil cu patru segmente**
***Datat*: 1886**
***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, reprezentaţi în picioare, Petru cu Evanghelia şi o cheie, Pavel fără sabie, susţin amândoi macheta unei biserici; lateral, în medalioane, reprezentaţi bust, cu evanghelii închise în mâini, 8 apostoli, restul fiind probabil reprezentaţi pe segmentele mediane, astăzi lipsă; pe fondul bleumarin, flori roşii**
***Texte explicative*: Apostoli Petru şi Pavel – cu caractere chirilice albe; Ap. Marcu; Ap. Ioanu; Ap. Mateiu; Ap. Toma; Ap. Simon; Ap. Iacov; Ap. Andreiu, Ap. Luca – cu caractere chirilice de culoare roşie**
***Semnătura şi datarea*: Ilie Poinariu, zugrav din Laz, anu Domnului 1886**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Trei Ierarhi, reprezentaţi în picioare, în veşminte bogate, Grigore însoţit de potir, Vasile binecuvântând şi ţinând toiagul şi Ioan citind din Evanghelie; lateral, tot în picioare, evanghelişti cu evanghelii, arhidiaconii Ştefan şi Laurenţiu cu cădelniţe; pe fondul roşu, flori albe şi verzi**

***Texte explicative*: Grigorie şi Vasilie şi Ioan; Evang. Marcu; Evangelesc Ioan; Diacon Aventie; Ev. Mateiu; Evangelesc Luca, Diacon Ştefan – cu caractere chirilice albe**

***Inscripţia de pe suportul de lemn*, consemnând probabil o reparaţie a acestuia: Acesta prapur au plătit Vasilie Olteian, bunghi (!), crucia şi ciucuri, 1895. Au ajutat şi Ion Mafteiu Oanceia cu 50 cr.**

***Material*: pânză de cânepă, strat gros de grund, ciucuri de mătase şi fir pluşat, suportul de lemn**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Dumbrava-Marga**

***Bibliografie*: Gelu Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 411; Gheorghe Fleşer, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Biserici româneşti de zid din judeţul* Alba, vol. I*, Protopopiatul Ortodox Sebeş*, Alba Iulia, 2005, p. 51**

19. PRAPOR

***Proveniența*: Căpâlna (comuna Săsciori)**

***Dimensiuni*: 139x100 cm, cu patru segmente**

***Datat*: 1886**

***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfinţii Apostoli Petru – însoţit de Evanghelie cu cheile Raiului, şi Pavel – fără sabie, cu un colţ al mantiei în mâna dreaptă, susţin macheta unei biserici; lateral, în 12 medalioane, sunt redaţi bust apostolii şi proorocul Iona, cu Evanghelii închise în mâini**

***Texte explicative*: Apostol Petru, Apostol Pavel – cu caractere chirilice negre; Ap. Mateiu, Apostol Marcu, Apostol Ioan, Apos. Iuda, Apost. Luca, Apostol Filip, Apostol Toma, Ap. Eiacob, Apostol Simion, Ap. Andreiu – cu caractere chirilice albe**

***Inscripţie*: Acest sfint steagu s-au plătit de robi[i] Domnului Pavel Cornea din Căpâlna şi soţiia Iftimia şi prunci[i] Nicolae şi Vasilie sânt în viiaţă vie, să le fie pomenire la tot neamu dumnealor; cu preţu de 30 de florenţi, maiu 23 zile – cu caractere chirilice negre**

Faţa 2

***Descriere*: Sfânta Treime cu Încoronarea Fecioarei; Dumnezeu-Tatăl şi Iisus Hristos, însoţiţi de însemnele specifice, sceptrul, respectiv crucea, susţin coroana împărătească deasupra capului Mariei, reprezentată în picioare pe un glob mare, verde; deasupra, Duhul Sfânt pogoară sub forma unui porumbel; în colţurile inferioare, soarele şi luna; lateral, heruvimi şi serafimi; pe fondul roşu, flori cu frunze albastre**

***Texte explicative*: Sfiinta Troiţa; heruvim; serafimu – cu caractere chirilice albe**

***Semnătura şi datarea*: 1886; Ilie Poinariu zugrav din Laz, 1886**

***Material*: pânză de cânepă, strat gros de grund; ciucuri de mătase şi fir pluşat, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Arhiepiscopia Ortodoxă de Alba Iulia**

20. PRAPOR

***Provenienţa*: Parohia Ortodoxă Dumbrava-Marga**

***Dimensiuni*: 125x94 cm, cu două segmente**

***Datat*: 1890**

***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Maica Domnului cu Pruncul; redaţi cu figuri îmbătrânite, reprezentate cu trăsături aspre, cadaverice, contrastând cu mâinile cu degete lungi, desenate cu fineţe; Iisus binecuvintează cu dreapta, iar cu stânga prinde maforionul Maicii, care ţine în mâini o carte întredeschisă; lateral, în medalioane, zece prooroci reprezentaţi bust, ţinând în mâini filactere desfăşurate, pe care se pot citi stihuri din Imnul Acatist; restul spaţiului este decorat cu elemente florale**

***Texte explicative*: Maica Mântuitoriului nostru Is Hs; p. Solomon; p. Irimie; p. Aronu; p. Moisă; p. Ioan; p. David; p. Isaia; p. Iacov; p. Avacum; p. Daniil**

***Semnătura şi datarea*: 1890, Ilie Poinar, zugrav din Laz**

Faţa 2

***Descriere*: Iisus Pantocrator, reprezentat bust, binecuvântând cu dreapta şi ţinând în stânga globul; trăsăturile chipului, atent desenate, cu un colorit adecvat, contrastează cu neglijenţa tratării personajelor de pe faţa 1; lateral, evangheliştii, redaţi în picioare, în veşminte arhiereşti, iar pe segmentele inferioare laterale arhidiaconii Ştefan şi Laurenţiu, cu orare şi cădelniţe; în restul spaţiului, decor floral**

***Texte explicative*: Is Hs; E. Mateiu; E. Luca; Arhidiacon Lavren; Arh. Diacon Ştefan; E. Ioan; E. Marcu – cu caractere chirilice de culoare albă**

***Material*: pânză de cânepă; strat gros de grund; suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă; lipsă segmentele mediane**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Dumbrava-Marga**

***Consemnări documentare*: inventarul bunurilor bisericii din anul 1901, Arhiva Parohiei Ortodoxe Dumbrava-Marga, acte nefilate**

21. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**
***Dimensiuni*: 65x52 cm**
Datată: 1897
***Zugravul*: neidentificat**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Bunei Vestiri; Maria cu mâinile împreunate în rugăciune, fără maforion, cu capul aureolat şi cu o matie pe umăr; arhanghelul în picioare, ţine în stânga o ramură lungă, albă, cu dreapta arătând spre Duhul Sfânt, pogorât sub formă de porumbel; trăsături redate stângaci, care contrastează cu expresivitatea ochilor**

***Text explicativ*: Buna Vestire – cu majuscule latine de culoare neagră**

Faţa 2

***Descriere*: tema Botezului; trei personaje în picioare: Iisus botezat de Ioan cu apă şi îngerul care aşteaptă ţinând în mâini un ştergar alb; Ioan Botezătorul redat stângaci, cu un trup subţire, Iisus cu un corp disproporţionat, picioare drepte, groase, cu o eşarfă aşezată nefiresc în jurul şoldurilor, totul contrastează cu expresivitatea ochilor; deasupra, Duhul Sfânt pogorât sub forma unui porumbel**

***Text explicativ*: Botezul – cu majuscule latine de culoare neagră**

***Inscripţie*: donaţi de Ioan Trif, 20 iuliu 1897 – cu cerneală neagră**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund; galon auriu; ansamblul reconstituit cu ajutorul unui postav recuperat de la un alt prapor**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Mănăstirea Negraia-Pătrânjeni**

22. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**

***Dimensiuni*: 80x53 cm**

***Databilă*: sfârşitul secolului XIX**

***Zugravul*: neidentificat, acelaşi cu autorul icoanei precedente**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Buna Vestire; Maria redată bust, cu mâinile în rugăciune, redată în stânga; alături, arhanghelul vestitor, binecuvântând cu dreapta şi ţinând în stânga o ramură înflorită; deasupra; Sfântul Duh pogoară sub forma unui porumbel, îndreptându-se spre arhanghel [!]**

***Text explicativ*: Bunavestire – cu majuscule latine de culoare galbenă, N întors**

Faţa 2

***Descriere*: Învierea; Iisus deasupra mormântului, binecuvântând cu dreapta, în stânga cu steagul biruinţei; alături, îngerul vestitor al învierii ţine în mâini capacul mormântului; în dreapta doi soldaţi cu suliţe**

***Text explicativ*: Înveriria [!]– cu majuscule latine de culoare galbenă**

***Material*: pânză de cânepă, strat subţire de grund; galon auriu**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Mănăstirea “Brâncoveanu”, Sâmbăta de Sus**

23-24. PERECHE DE PRAPORI

***Proveniența*: necunoscută**

***Dimensiuni*: 174x94 cm**

***Databilă*: sfârşitul secolului XIX**

Lipsă icoanele.

***Tehnica*: ţesătură în război, în tehnica karamani; decor identic, inspirat din covoarele ţărăneşti, cu chrismon, mielul pascal şi inima însângerată**

***Material*: lână, mătase şi in, ciucuri din fir metalic**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Mănăstirea "Brâncoveanu", Sâmbăta de Sus**

25. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: colecţia Sabin Olea – Cib**
***Dimensiuni*: 65x55 cm**
***Databilă*: sfârşitul secolului XIX**
***Zugravul*: neidentificat**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sf. Nicolae, redat bust, în veşminte arhiereşti, binecuvintează cu mâna dreaptă, în stânga ţine Evanghelia închisă; corpul imens contrastează cu figura ascetică, cu nasul fin, ochii mari şi gura mică; în partea superioară, Iisus în picioare binecuvântând, în stânga, şi Maica Domnului ţinând în mâini omoforul sfântului, în dreapta; fundal cu steluţe albe**

***Texte explicative*: Stul Nicolae; Is Hs; Mr. Thu – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Maica Domnului Îndrumătoarea, redată bust, cu un maforion roşu cu tiv auriu, cu pliuri rigide, cu dreapta arată spre Iisus ţinut pe braţul stâng; Iisus copil, binecuvintează cu dreapta şi în stânga ţine globul cruciger; în partea superioară, Arhanghelii Mihail şi Gavril, în picioare, cu mâinile în rugăciune; fundal cu steluţe albe**

***Texte explicative*: Mr. Thu; M. Ar.; G. A.; Is Hs – cu litere latine de culoare albă**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, nr. inv. Et. 14008**

26. ICOANĂ DE PRAPOR

***Provenienţa*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 62x43,5 cm**

***Databilă*: sfârşitul secolului XIX**

***Zugravul*: centrul Nicula**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Cinei celei de Taină; figurile apostolilor sunt aproape identice, individualizarea realizându-se doar prin coloritul veşmintelor**

***Text explicativ*: Cina cea de taină – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: tema Bunei Vestiri; Fecioara cu mâinile împreunate, îngenunchiată lângă o masă pe care se află o carte; Arh. Gavriil în picioare, cu ramura înflorită în mâna stângă, iar cu dreapta arătând spre Duhul Sfânt pogorât sub forma unui porumbel; în fundal, două clădiri albe; trăsăturile personajelor doar schiţate, un desen naiv, lipsit de perspectivă**

***Text explicativ*: Buna Vestire – cu caractere chirilice de culoare albă**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, nr. inv. Et. 14009**

27. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**

***Dimensiuni*: 62,5x55,5 cm**

***Databilă*: sfârşitul secolului XIX**

***Zugravul*: centrul Nicula**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfânta Treime cu Încoronarea Fecioarei; Dumnezeu-Tatăl, ţinând globul cruciger, şi Iisus cu o mână ţintuită de cruce, susţin o coroană împărătească deasupra capului Fecioarei, redată bust, cu mâinile împreunate**

***Text explicativ*: Încoronarea Precestei – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: tema Bunei Vestiri; Maria, cu mâinile împreunate, stă îngenunchiată lângă o măsuţă joasă pe care se află o floare; Arhanghelul Gavriil arată cu dreapta spre Duhul Sfânt, iar în stânga ţine o ramură; în fundal, draperii şi siluetele a două clădiri albe**

***Text explicativ*: B. V. – cu caractere chirilice de culoare albă**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Mănăstirea Negraia-Pătrânjeni**

28. ICOANĂ DE PRAPOR

***Provenienţa*: biserica ortodoxă Pătrânjeni**

***Dimensiuni*: 59x50,5 cm**

***Databilă*: sfârşitul secolului XIX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Maica Domnului Îndrumătoarea, redată bust, cu dreapta arătând spre Iisus, ţinut pe braţul stâng; Iisus copil, binecuvintează cu dreapta, iar în stânga ţine globul cruciger; figuri impozante, cu obraji rumeni, buze roşii**

***Text explicativ*: şters**

Faţa 2

***Descriere*: Sfânta Treime: Iisus Hristos, purtând pe umărul drept crucea Răstignirii, şi Dumnezeu-Tatăl cu sceptru, îşi sprijină picioarele pe glob; deasupra, Sfântul Duh pogorât sub forma unui porumbel**

***Text explicativ*: şters**

***Material*: pânză de in, strat subţire de grund**

***Starea de conservare*: precară**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, nr. inv. Et. 12873**

29-30. PERECHE DE PRAPORI

***Provenienţa*: Parohia Ortodoxă Zlatna I**

***Dimensiuni*: 117x75,5 cm**

***Databili*: sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

***Material*: mătase şi in, galon auriu, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Zlatna I**

Praporul 1

***Teme*: Sfântul Gheorghe şi Sfântul Ioan Botezătorul**

***Texte explicative:* Sf. Gheorghe; Sf. Ioan Botezătorul – cu caractere latine aurii**

Praporul 2

***Teme*: Fuga în Egipt şi Înălţarea**

Fără *texte explicative*

31. PRAPOR

***Proveniența*: colecţia Sabin Olea – Cib**

***Dimensiuni*: 108x65 cm, cu patru segmente**

***Databil*: sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XX**

***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz (atribuire)**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Maica Domnului cu Pruncul; Fecioara, redată bust, ţine pruncul în braţe, iar în mâini o carte întredeschisă; Iisus binecuvintează cu dreapta, iar cu stânga ţine maforionul Mariei; mâinile fine ale Mariei contrastează cu figurile mari, dar compensează prin încercarea de redare a carnaţiei cu maro şi griuri; personajele sunt încadrate de un chenar simplu, galben-ocru, restul praporului fiind colorat în negru, cu flori roşii**

***Texte explicative*: Is Hs; Mr. Thu – cu caractere chirilice de culoare neagră**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Arhangheli, redaţi în picioare, Mihail în veşminte militare, cu sabie, Gavril în veşminte diaconeşti, cu o ramură înflorită în mâna stângă, împreună susţin globul cruciger cu inscripţia Is Hs Ni Ca (!); figuri tinere, individualizate, dar lipsite de fineţe**

***Text explicativ*: Mihail si Gavril – cu majuscule latine de culoare albă**

***Material*: pânză de bumbac, strat gros de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

32-33. PERECHE DE PRAPORI

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Zlatna I**

***Dimensiuni*: 142,5x96 cm, cu trei segmente**

***Databili*: sfârşitul secolului XIX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

***Material*: mătase şi in, galon auriu, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Zlatna I**

Praporul 1

***Teme*: Sfânta Treime şi Înălţarea**

Fără *texte explicative*

Praporul 2

***Teme*: Arhanghelii Mihail şi Gavriil şi Naşterea Maicii Domnului**

Fără *texte explicative*

34-35. PERECHE DE PRAPORI

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Zlatna I**

***Dimensiuni*: 139,5x92,5 cm**

***Databili*: sfârşitul secolului XIX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

***Material*: mătase şi in, galon auriu, ciucuri de sârmă, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Zlatna I**

Praporul 1

***Teme*: Arhanghelul Gavriil şi Sfântul Dimitrie**

Fără *texte explicative*

Praporul 2

***Teme*: Arhanghelul Mihail şi Sfântul Gheorghe**

Fără *texte explicative*

36. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Hăpria**
***Dimensiuni*: 130x92, cu patru segmente**
***Databil*: sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XX**
***Zugravul*: Pavel Zamfir din Laz (atribuire)**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Botezului; Iisus cu picioarele în apa Iordanului, botezat de Sfântul Ioan, care ţine flamura într-o poziţie neobişnuită, în spatele braţului; deasupra lui Iisus, Duhul Sfânt pogorât sub forma unui porumbel cu nimb în jurul capului şi monogramul lui Iisus; în fundal, un peisaj montan; lateral şi, foarte probabil, pe segmente, în medalioane, cei 12 apostoli, redaţi bust, cu evanghelii închise în mâini**

***Texte explicative*: Botezu lui Is Hs; D. S.; Petru, Ap. Iacobu; Ap. Andreiu; Ap. Pavelu; Ap. Mafteiu; Ap. Luca – cu majuscule latine de culoare neagră**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Trei Ierarhi, în picioare, în veşminte bogate, cu omofoare lungi, tivite şi brodate cu cruci aurii; Ioan citeşte din Evanghelie, Vasile binecuvintează cu dreapta, iar în stânga ţine toiagul, Grigorie ţine în mâini potirul împărtăşaniei; lateral, redaţi în picioare, în veşminte arhiereşti, Sfinţii Haralambie – cu o carte, şi Nicolae – cu un toiag**

***Texte explicative*: Trei Sfinţi Arhierei, Ioan, Vasilie, Gligorie; S. M. Haralambie; S. Arhiereu Nicolae – cu majuscule latine de culoare neagră**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

37. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Laz**

***Dimensiuni*: 128x95 cm, cu patru segmente**

***Datat*: 1903**

***Zugravul*: Ilie I Poienaru**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: scena Botezului; Iisus cu picioarele în apa Iordanului, pe malul drept Ioan Botezătorul ţinând în mâna stângă o cruce, deasupra Sfântul Duh pogorând sub forma unui porumbel alb, cu nimb în jurul capului; în fundal, dealuri şi copaci**

***Texte explicative*: Botez lui Is Hs; D. S. – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Inscripţie*: Cine l-au plătit să le fie pomenire la tot neamul d-lor. 1903 – cu alfabet de tranziţie, în culoarea albă**

Faţa 2

***Descriere*: Buna Vestire; două personaje în picioare, îngerul vestitor al naşterii Fiului lui Dumnezeu, cu o ramură înflorită în mâna stângă şi arătând cu dreapta spre Duhul Sfânt pogorât sub forma unui porumbel; Maria, îngenunchiată în faţa unei măsuţe cu o carte deschisă, pe care scrie, cu caractere chirilice negre: "Iată eu, roaba lui D[umnezeu], fie m[ie]"; în fundal ferestre, iar lateral coloane, sugerând interiorul unei camere**

***Text explicativ*: Buna Vestire – cu alfabet de tranziţie, în culoarea neagră**

***Semnătura şi datarea*: Ilie P., z., Laz, 1903 – cu caractere chirilice negre**

***Material*: pânză de in; strat gros de grund, galon auriu, ciucuri de sârmă auriţi**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Laz**

Ilie I Poienaru, uşă împărătească, Purcăreţi, cca 1880

38. PRAPOR

***Provenienţa*: Parohia Ortodoxă Purcăreţi**

***Dimensiuni*: 95x74 cm, cu două segmente**

***Datat*: 1906**

***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Iisus Pantocrator, bust, în veşminte apostoleşti, binecuvintează cu dreapta şi ţine în stânga globul; volumul veşmintelor sugerat prin linii groase; figură ascetică, cu ochi mari, nas drept, gura mică**

***Text explicativ*: Is Hs – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Sfinţii Apostoli, în picioare, Petru cu cheile, Pavel cu sabia, împreună susţin macheta unei biserici; bătrâni, cu bărbi albe, rotunde**

***Text explicativ*: Apostoli Petru şi Pavel – cu caractere chirilice de culoare albă**

***Semnătura şi datarea*: 1906, Ilie Poienariu zugrav, Laz, cine l-a plăti să le fie pomenire la toţi**

***Material*: pânză de bumbac, strat gros de grund**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Purcăreţi**

39. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Hăpria**
***Dimensiuni*: 117x91,5 cm; cu două segmente**
***Datat*: 1910**
***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: tema Învierii; scenă desfăşurată în două registre: jos, mormântul deschis, lângă el Maica Domnului, femeile mironosiţe şi îngerul vestitor al Învierii Domnului, în partea superioară, Iisus binecuvântând cu mâna dreaptă şi purtând în stânga steagul biruinţei cu inscripţia Is Hs; un chenar argintiu delimitează icoana de ţesătura de culoare neagră, lucrată foarte probabil într-o gospodărie**

***Text explicativ*: Învieria lui Hs – cu caractere chirilice de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: tema Prohodului; Iisus întins pe giulgiu, veghiat de Fecioara Maria, Sf. Ioan, femeile mironosiţe, Nicodim şi Iosif din Arimateea; în fundal, dealuri şi crucea Răstignirii cu coroana de spini şi filactera cu inscripţia INRI**

***Text explicativ*: Inmormântaria lui Is Hs – cu caractere chirilice negre**

***Inscripţie*: S-au plătit de robi D... (restul textului nu a mai fost completat)**

***Semnătura şi datarea*: 1910; Ilie P. z. Laz**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund, galon auriu, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

***Bibliografie*: Gelu Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 411**

40. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**
***Dimensiuni*: 61x53 cm**
***Datată*: 1910**
***Zugravul*: Ilie Il Poienaru din Laz**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfinţii Arhangheli, redaţi în picioare, Mihail cu sabia, în veşminte militare, Gavriil în veşminte diaconeşti, ţinând în stânga ramura înflorită, susţin împreună globul cruciger cu inscripţia "Is Hs Ni Ca" (!); deasupra, ochiul lui Dumnezeu**

***Text explicativ*: Mihil (!), Gavril – cu caractere chirilice de culoare neagră**

***Semnătura şi datarea*: 1910 agust 7 z.; Ilie Poinariu zugrav Laz**

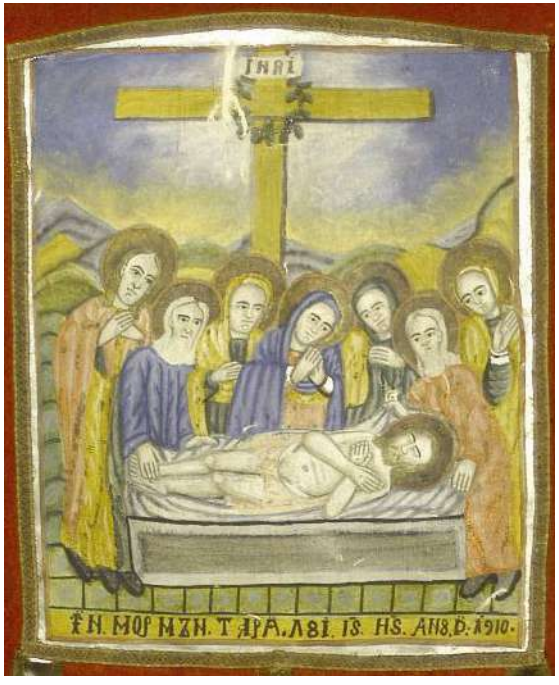

Faţa 2

***Descriere*: tema Prohodului; Iisus întins pe giulgiu, vegheat de Maria, femeile mironosiţe şi Sf. Ioan; la picioarele lui Iisus, Nicodim şi Iosif din Arimateea; în fundal, crucea Răstignirii cu coroana de spini şi filactera cu inscripţia INRI**

***Inscripţie*: Înmormântaria lui Is Hs, anu D. 1910 – cu caractere chilice de culoare neagră**

***Material*: pânză de in, strat gros de grund; galon auriu; ansamblul reconstituit cu ajutorul unui postav recuperat de la un alt prapor**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Mănăstirea Negraia-Pătrânjeni**

***Bibliografie*: Gelu Mihai Hărdălău, *Zugravii din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea în judeţul Alba*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 411**

41. ICOANĂ DE PRAPOR

***Proveniența*: necunoscută**

***Dimensiuni*: 60x50 cm**

***Databilă*: începutul secolului XX**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: ulei pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sf. Nicolae, în picioare, în veşminte arhiereşti, ţinând în dreapta toiagul şi în stânga o tipsie cu fructe; în fundal, peisaj marin cu corabie**

***Text explicativ*: Sf. Nicolae – cu caractere greceşti de culoare roşie**

Faţa 2

***Descriere*: Sf. Gheorghe, călare, ucigând balaurul; redare în manieră apuseană**

***Text explicativ*: Sf. Mare Mucenic Gheorghe – cu litere greceşti de culoare roşie**

***Inscripţie*: Meteşan Neculae S. V. 1928/9 Alba Iulia – consemnare cu cerneală neagră, probabil numele donatorului şi data în care praporul a ajuns în posesia bisericii**

***Material*: pânză de bumbac**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia, fără nr. inv.**

42. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Dumbrava-Marga**
***Dimensiuni*: 99,5x64 cm, cu trei segmente**
***Datat*: 1914**
***Zugravul*: Ilie I Poienaru din Laz**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Sfânta Treime cu Încoronarea Fecioarei; Iisus cu crucea Răstignirii şi Dumnezeu-Tatăl cu sceptru ţin împreună o coroană desupra capului Mariei, îngenunchiată pe un glob mare, verde; deasupra, Sfântul Duh se pogoară sub forma unui porumbel; în colţurile inferioare, soarele şi luna**

***Text explicativ*: Sfnta Troiţă – cu caractere chirilice negre**

Faţa 2

***Descriere*: Drepţii în sânul lui Avraam; patriarhul în picioare, în veşminte arhiereşti, ţinând într-o năframă, înşirate pe trei registre, 28 de capete; în partea superioară, reprezentaţi bust, Iisus Hristos, cu Evanghelia în mâini, şi Maica Domnului**

***Texte explicative*: Părintele Avram; Is Hs; Mr. Thu – cu caractere chirilice aurii**

***Inscripţie*: Acest steagu cine l-a plăti să le fie pomenire, amin.**

***Semnătura şi datarea*: Ilie Poinariu, zugrav din Laz, anu 1914**

***Material*: pânză de bumbac, strat gros de grund, galon auriu, pânză neagră ţesută în război**

***Starea de conservare*: mediocră**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Dumbrava-Marga**

***Consemnări documentare*: Arhiva Parohiei Ortodoxe Dumbrava-Marga, acte nefilate, jurnal de casă, 1914**

43. PRAPOR

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Zlatna II**
***Dimensiuni*: 141x93 cm, cu patru segmente**
***Databil*: începutul secolului XX**
***Zugravul*: neidentificat**
***Tehnica*: tempera pe pânză**

Faţa 1

***Descriere*: Naşterea Domnului; Iisus prunc, în iesle, vegheat de Maria şi Iosif; alte patru personaje, doi bătrâni şi doi tineri, privesc spre prunc în atitudini de adoraţie; deasupra, steaua călăuzitoare**

***Text explicativ*: Naşterea Domnului – cu majuscule latine imitând slovele chirilice, de culoare albă**

Faţa 2

***Descriere*: Buna Vestire; Maria, în picioare, în faţa unei mese pe care se află o carte deschisă, în stânga arhanghelul Gavriil, în dreapta cu o floare de crin, în stânga cu un rotulus desfăşurat, cu stihuri din Imnul Acatist**

***Text explicativ*: Buna Vestire – cu majuscule latine imitând slovele chirilice, de culoare albă**

***Material*: catifea, pânză de in, strat gros de grund**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Zlatna II**

44-45. PERECHE DE PRAPORI

***Provenienţa*: Alba Iulia, Parohia Ortodoxă Centru**
***Dimensiuni*: 112x67 cm, cu trei segmente**
***Databili*: începutul secolului XX**
***Zugravul*: neidentificat**
***Tehnica*: tempera pe pânză**
***Material*: pânză subţire de bumbac**
***Starea de conservare*: stabilă**
***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Alba Iulia – Centru**

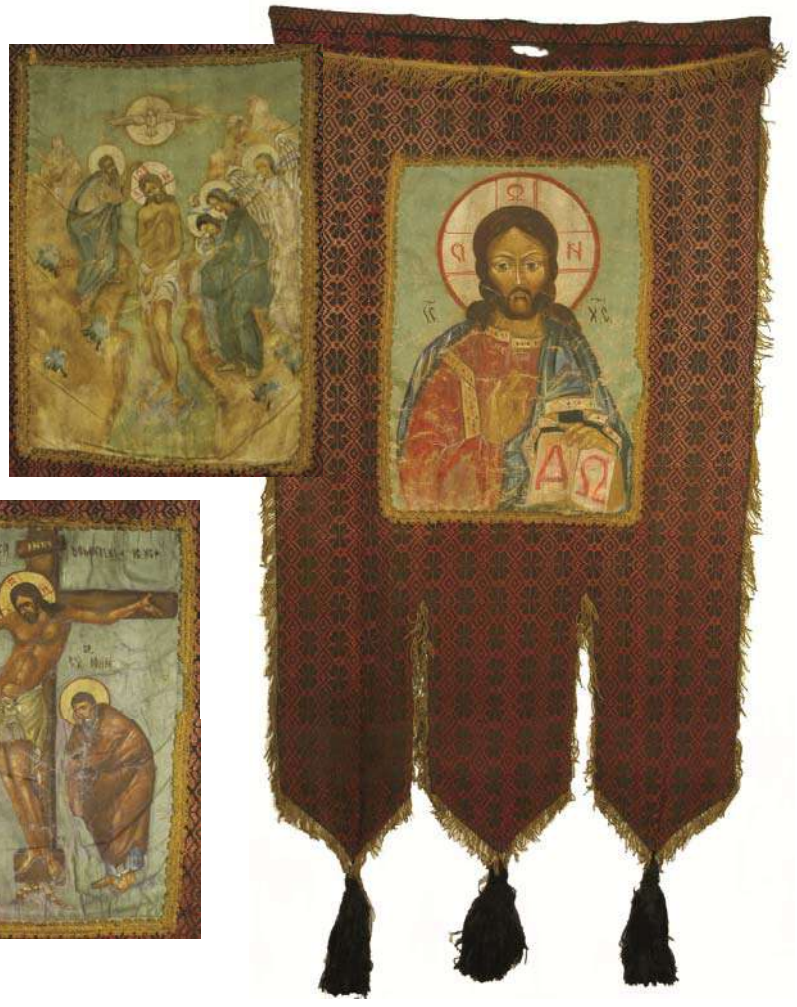

Praporul 1

***Teme*: Pantocratorul şi Botezul**
***Text explicativ*: Is Hs – cu caractere chirilice de culoare neagră**

Praporul 2

***Teme*: Sf. Gheorghe şi Răstignirea**
***Texte explicative*: Sf. M. Gheorghe; Rastignirea Domnului Is Hs – cu caractere latine imitând slovele chirilice, de culoare neagră**

46-47. PERECHE DE PRAPORI

***Proveniența*: Parohia Ortodoxă Zlatna II**

***Dimensiuni*: 141x93 cm**

***Datată*: 1933**

***Zugravul*: neidentificat**

***Tehnica*: tempera pe pânză**

***Material*: țesătură cu fir metalic, pânză de in, galon auriu, ciucuri de fir metalic, suportul de lemn original**

***Starea de conservare*: stabilă**

***Proprietar*: Parohia Ortodoxă Zlatna II**

***Inscripție*: Donat de I. V. Albini și soția Elena n. Iancu 1933 – cu litere maro, brodate**

Praporul 1

***Teme*: Adormirea Maicii Domnului și Sfinții Constantin și Elena**

Fără *texte explicative*

Praporul 2

***Teme*: Înălțarea și Botezul**

Fără *texte explicative*